

Kutsal Kitaplardaki Yaratılış Hikâyesini Yeniden Okumak

Re-reading of Genesis Story in Sacred Books

Emine ÖZTÜRK*

Abstract

Almost all the celestial-religious texts, especially the Torah and the Bible story of creation that are common to form a case against the woman destined. This is from the cultural feminists, influenced almost all the feminist literature. The main problem, why God is constructed as a male character is locked at the point. Then J. Bachofen's "Myth, Language and matriarchy," as well as his work has led to the emergence of matriarchal theories. However, the Quran, from the moment the first landed, and demolished the woman wanted to break down the historical conviction. Now there is an obstacle to God is considered sexually. He is that God is neither male nor female, is that only God is God. That point of view but also at the heart of feminist philosophy to make a critique of the matriarchal theory of creation and re-read the story about all the sacred texts is required. The religious and philosophical texts in context will be re-read the main purpose of this text. The story of creation in the holy books and the matriarchal theory, constitute the roof of both the philosophical and religious perspective, this text aims to bring a new perspective on the subject. Most studies begin with the writings about the history of Women's matriarchal theory. Born in the same manner we describe here a woman whose reality should we believe or shouldn't believe the matriarchal theory. In the same way that an administrator or manager of women in society that they are in a period of thought communities manage their periods or the administration thought that they do not work to start telling the subject of periods of matriarchal experts believe it is the right perspective. Before you begin to provide information about how periods of matriarchal emerged briefly recall the theory.

Hemen bütün semavi-dinsel metinlerde ortak olan yaratılış hikâyesi özellikle Tevrat ve İncil'de kadının aleyhine bir durum oluşturacak şekilde kurgulanmıştır. Bu kültürel feministlerden itibaren hemen tüm feminist yazını da etkilemiştir. Temel sorun Tanrı'nın neden erkek karakterli olarak kurgulandığı noktasında kilitlenmiştir.

* Yrd. Doç. Dr. Emine Öztürk, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Anabilimdalı

Bunun üzerine J.Bachofen'in "Söylence, Dil ve Anaerki" adlı eserinde olduğu gibi anaerki teorilerin ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Oysa Kuran ilk indiği andan itibaren kadının tarihsel mahkûm edilmişliğini yıkmak istemiş ve yıkmıştır da. Artık Tanrı'nın cinsel anlamda telakki edilmesinin önünde bir engel vardır. Oda Tanrı'nın ne erkek ne de kadın olduğudur, Tanrı'nın sadece Tanrı olduğudur. İşte bu bakış açısıyla aynı zamanda feminist felsefenin temelinde yer alan anaerki teorisinin eleştirisini yapmak ve yaratılış hikâyesiyle ilgili bütün kutsal metinleri yeniden okumamız gerekmektedir.

Söz konusu bağlam içerisinde dinsel ve felsefi metinleri yeniden okumak bu metnin temel amacı olacaktır. Çatısını kutsal kitaplardaki yaratılış hikâyesi ve anaerki teorisinin oluşturacağı bu metin gerek felsefi gerekse dinsel açıdan konuya yeni bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır.

Kadın tarihi hakkındaki çalışmaların çoğu anaerki teori ile başlarlar, yazınlarına. Burada da aynı şekilde biz bir kadın tarihi anlatırken anaerki teorisinin hakikatine inanalım, inanamayalım. Aynı şekilde kadınların bir dönem toplumda yönetici oldukları ya da yönetici olduklarının sanıldığı; toplumları idare ettikleri yada idare ettiklerinin sanıldığı dönemleri yani konunun uzmanlarına anaerki dönemleri anlatmakla işe başlamanın en doğru bakış açısı olduğuna inanmaktayız. Anaerki dönemler hakkında bilgi vermeye başlamadan önce anaerkillik teorisinin nasıl ortaya çıktığını kısaca hatırlayalım.

Kültürel feminizmin teorisyenleri arasında yer alan Elizabeth Cady Stanton'un "The Matriarchate" (Anaerkillik) (1891) adlı eserinde ayrıntılı olarak ele alınan anaerki tezi, Gage'in Woman Church and State'de ve Freidrick Engels'in feminist broşüründe de kullanılan, J.J. Bachofen'in Das Mutterrecht (Analık Hukuku) (1861), Henry Maine'nin Ancient Law (1870) (Kadim Hukuk) ve Lewis H. Morgan'ın Ancient Society (Kadim Toplum-1877) çalışmalarında bulunan eş zamanlı kuramlardan türemiştir. Temelinde ne olursa olsun, anaerkillik düşüncesi. 19. yüzyıl kültürel feministleri arasında tutulmuş ve onların hayalî düşüncelerinin ifadesi haline gelmiştir? ¹

Bachofen'in ilk kez 1861'de yayınlanmış olan "Anne Hakları" yaklaşık aynı zamanda basılmış olan iki bilimsel yayınlara aynı kaderi paylaşmıştır. Darwin'in "Türlerin Kökeni" ve Marks'ın Ekonomi Politikin Eleştirisi" dir; bunlar ikisi de 1869'da basılmıştır. Her Üç Çalışma da özel bilimsel disiplinleri ele almış ne var ki yine her üçü de, kendi uzmanlık alanlarının dar sınırlarının çok dışına çıkan yeni yetmelerden tepkiler almışlardır. Marx ve Darwin söz konusu olduğunda durum açıktır ve fazlaca

¹ Donovan, Josephine, *Feminist Teori*, çev. Aksu Bora-Meltem Ağduk Gevrek-Fevziye Sayılan, İletişim Yay. İstanbul, 2001, s.82

bir yorum gerektirmez. Bachofen'in durumu ise çeşitli nedenlerle daha karmaşıktır. Her şeyden önce anaerkillik konusunun burjuva toplumunun devamı için hayati olan sorunlarla pek az bir ilgisi vardır. İkincisi anaerkillik teoriye onay hem ideolojik hem de politik olarak birbirine karşı olan iki kamptan birden gelmiştir. Bachofen önce sosyalist kampta ardından da oldukça belirsiz birkaç on yıllık aradan sonra Klages ve Baumler gibi anti-sosyalist filozoflarca yeniden keşfedilmiş ve övgüyle karşılanmıştır. Bu iki aşırı ucun onayına karşın, günümüzün bazı, resmi bilimcileri, onun çalışmalarına karşı neredeyse katı bir red cephesi ya da düpedüz bir cehalet cephesi oluşturuyorlar. İlginçtir ki bunlar arasında sosyalist görüşten Heinrich Cunow gibileri de var. Yine de son yıllarda anaerkillik bilimsel tartışmalarda gittikçe büyüyen bir ilgi görmektedir. Bazıları anaerkillik görüşü reddediyor, bazıları kabul ediyor, ne var ki hemen hepsi konuya duygusal bir katılım gösteriyorlar.²

"Oysa İ.Ö. 4. bin yılda Yakın Doğu ve Mısır'da ilk yazılı kayıtların ortaya çıktığı dönemde ataerkillik iyice yerleşmiş durumdaydı ve eğer anaerkillik bir dönem var olmuşsa, bunun kanıtlarının paleolitik dönemde aranması gerekirdi. Elbette burada işin içine, doğrudan arkeolojik kanıtların yorumlanması zorluğu girmektedir ama soru tarihöncesinde yer aldığı için, yanıtının da gene orada aranması doğaldır. Erkeklerin iktidarı ele geçirmelerinden önce anaerkillik toplumların var olduğu ilk kez 19. yüzyılda, çok farklı kanıtlara dayanan iki araştırmacı tarafından ortaya atıldı. Johann Bachofen (*Das Mutterrecht*, 1861) arkeolojik kadın heykelciklerine ve özellikle de klasik mitolojiye dayanıyordu. Lewis Henry Morgan ise (*Ancient Society*, 1877; *Eski Toplum*, 1986), Kuzey Amerika yerlileri arasında ilk araştırmaları yapanlardan biriydi. Bu araştırmalarda, Irokua yerlilerinde kadınların; kendi yaşadığı topluma göre, çok daha yüksek bir statüye sahip olduklarını, dinsel ve siyasal faaliyette büyük bir rol oynadıklarını, ekonomiye ise egemen olduklarını saptamış, ayrıca soyun ana tarafından hesaplandığını gözlemlemişti. Buradan yola çıkarak Morgan; ilk baştaki ana soyluluğun, topluluğun yerleşikliğe geçmesi ve mülkiyet bölüşümünün yaygınlaşmasıyla erkekler tarafından değiştirilmiş olduğunu savundu. Onun tezini Friedrich Engels devralarak (*The Origins of the Family, Private Property and the State*, 1884; *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, 1917 ilk başta topluluğun ortak mülkiyetini kadınların denetlediğini, ama tarıma geçişle birlikte erkeklerin tarım araçlarını (özellikle sabanı ve çiftlik hayvanlarını) kullandıklarını ve onlara sahip olduklarını, böylece özel mülkiyet sahibi ilk cinsin erkekler olduğunu öne sürdü. Erkekler, bu mülkiyeti kendi çocuklarına geçirmek istedikleri için de, tekeşliliği getirdiler; çünkü ancak böylelikle kendi soylarının mülk edinmesini güvence altına alabileceklerdi.

² Fromm, Erich, *Anaerkillik Toplum ve Kadın Hakları*, çev. Acar Doğangün, Arıtan Yayınevi, İstanbul, Eylül, 1998, s.21-23

Ana soylu bir sistemde, erkeğin sahip olduğu her şey, ana tarafına miras kalmaktaydı, yani erkeğin kendi çocuklarına değil, kız kardeşinin çocuklarına geçiyor, kendi çocukları da hanımının soyuna ait oluyordu. Babasoylulukta ise, erkeğin hanımın üzerindeki cinsel tekelinin yanı sıra çocuklar üzerinde ekonomik ve hukuksal tekeli olmaktaydı. Sonuç olarak, Ana soyluluktanBaba soyluluğa geçiş süreci içinde kadınlar, cinsel olarak sınırlandırıldılar ve ekonomik olarak da ikincilleştiriler".³

Johann Jakob Bachofen'in adı, başvuru kitaplarında en azından insanlık tarihinin ilk döneminin anaerkil olduğunu belirtilen toplumsal gelişim kuramıyla birlikte anılır. Ve eğer kuramın tartışmasına bir şeyler eklenecekse, bu da nerdeyse evrensel olarak kuşkuyla bakılan sonucuna olacaktır. Aslında bu Bachofen'in toplum felsefesine katkılarının yalnızca bir bölümüdür ve bir sınıflama gerekirse onu budunbilimcilerle toplumbilimciler arasına koymaktan çok, tarih felsefecilerinin yanına yerleştirmek daha uygun düşer. Çünkü bu kitaptaki incelemelerin de göstereceği gibi onun ekinsel tarihe bakışı deneysel insan bilimcilerle tarihçilerinkine benzemez. Onun ilgi odağı insan gelişiminin yüzeysel olayları dediği durum değil, insanların içi yaşamlarıdır. O, ister tek başına ister büyük bir karmaşa içinde olsun, ekonomik etmenler, askeri serüvenler, toprak genişletmeleri, iş başına gelen yöneticiler, nüfus artışı ve devrimlerden çok, yazın, dil, mimarlık ve öbür sanatlarla ilgileniyordu. Bu kitabı oluşturan üç bölümlük denemelerdeki amacı elden geldiğince, tarihin evrensel yasasını bulgulamaktı.⁴

Bachofen'in, "Söylence, Din ve Anaerki" adlı yapıtı ancak birkaç kişinin incelediği ama kimsenin enine boyuna irdelemediği tarihsel bir görüngüyü ele almaktadır. Şu ana kadar kazıbilimcilerin anaerki konusunda söyleyecek sözü olmamıştır. Terim yenidir ve belirlediği aile durumu da bilinmemektedir. Konu son derece ilgi çekici olmakla birlikte, büyük güçlükleri de yanında getirmektedir. En yalın hazırlık çalışması bile yapmadan kalmıştır, çünkü anaerkine ilişkin ekinsel(kültürel) dönem şimdiye kadar ciddi olarak incelenmemiştir. Bu nedenle el değmemiş bir alanı irdelemeye girişiyoruz. Bunu yaparken kendimizi klasik eskiçağın öncesindeki bir zamana, bugün bildiklerimizden bütünüyle farklı çok daha eski bir düşünceler dünyasına girmiş buluruz. Gözlerimizin önünde bilinmeyen bir dünya açılır ve hakkında ne kadar çok öğrenirsek bize o denli yeni gözükür. Ailenin anaerkil düzeni yalnız çağdaş değil, yerleşik düşünlerin ışığında da alışılmadık bir şey gibi görünür. Öte yandan anaerkillikle ilişkili, ondan doğan ve ancak onunla açıklanabilen, çok daha ilkel bir yaşam biçimi Yunanlıların yanında son derece alışılmadık kalır."

³ Berktaş, Fatmagül, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, Metis Yay.,İst., 1995, s.38-39.

⁴ Bachofen, Iohann Jacob, *Söylence Din ve Anaerki*, çev. Nilgün Şarman, Payel Yay, İstanbul, 1997, s. 13.

Bachofen bu alışılmadıklığı belirttikten sonra kitabı yazma amacı hakkında söylüyor. “Aşağıdaki sayfaların başlıca amacı anaerkil dönemin devinen ilkesini ortaya koymak ve hem gelişimin alt basamaklarıyla hem de yüksek ekin düzlemiyle ilişkisi içinde ona hak ettiği yeri vermektir. Bu nedenle bu çalışmanın alanı başlığının belirttiğinden çok daha geniştir. Anaerkil ekinin bütün yönlerini araştırmaya çeşitli özelliklerini ve bunları birleştiren temel düşünceyi göstermeye çalışacağım. Böylelikle eski dünyanın daha sonraki gelişimi tarafından üstü örtülmüş ya da bütünüyle yok edilmiş ekinsel bir evrenin resmini onarmayı umuyorum.”⁵

Anaerkillikle ilgili en ciddi yaşanmışlığın Likya toplumunda bulunduğunu söyleyen Bachofen Likya toplumu ile ilgili şunları söylüyor. “Anaerkine ilişkin ve bunu anlatan tüm kayıtların içinde en açık ve değerli olanlar Likyalılar hakkındakilerdir. Herodotos’un anlattığına göre Likyalılar, çocuklarına Yunanlılar gibi babalarının adını değil, yalnız analarının adını verirmiş, tuttukları soy kayıtlarında bütünüyle ana yanlı soyla ilgilenir, çocukların toplumsal durumunu yalnız anarlıninkine göre tanımlamışlar, Şamlı Nicolaus yalnız kız çocuklarının kalıt hakkına sahip olduğunu söyleyerek bu kanıtları tamamlar ve bu kurumun kökenini, Sokrates’in tanımladığı gibi tanrılar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılan yazılı olmayan bir yasa da, Likya töre yasasında arayıp bulur. Bütün töreler tek ve aynı kavramın kanıtıdır. Herodotos bunları yalnız Yunan törelerinden sapma çok garip saysa da ayrıntılı bir irdeme daha derin bir görüşe yol açacaktır. Biz burada düzensizlik değil dizge, düşlem değil gereklilik görüyoruz. Ayrıca bu törelerin herhangi bir somut yasama yapısından etkilendiği özellikle yadsındığına göre anlamsız sapma varsayımın en küçük doğruluk payı kalmaz.”⁶

Anaerkil teorinin ortaya konduğu dönemde neden bu kadar tepkisellikle karşılandığını Erich Fromm şöyle anlatmaktadır. “Anaerkillik meselesinin neden böylesine duygusal tepkiler yarattığını ve hayati sosyal çıkarlarla nasıl bağlantılı olduğunu anlamak bizce önem taşıyor. Ayarınca anaerkil teorinin hem devrimci hem de anti devrimci kamptan sempati toplamasının altında yatan nedenleri çözümlemek istiyoruz. Çünkü o zaman bu sorunun günümüzün sosyal yapısı ve dönüşümleriyle olan ilgisini daha net olarak göreceğiz. Anaerkil tutuma karşı çıkıştaki ortak unsur onun demokratik burjuva toplumundan uzaklarda kalmasıdır. Oysa eğer insan mitosları, sembolleri, yasal kurumları ve benzerleriyle bir sosyal yapıyı araştırmak ve anlamak istiyorsa, bu uzaklık ister istemez gereklidir. Elbette bu türlü bir toplum anlayışı, sadece özel yapılarıyla değil, temel psiko-sosyal özellikleriyle de burjuva toplandan köklü bir şekilde farklıysa, Bachofen bunu açık bir şekilde görmüştü. Girişte söylediği gibi: “Anaerkil yapıyı anlamak ancak bir koşulla mümkün olabilir. Kişi kendi çağı-

⁵ Bachofen, Johann Jacob, a.g.e., s.97-98.

⁶ Bachofen, a.g.e., s.98.

nın düşüncelerini, ruhunu dolduran inançlarını terk edebilmeli ve kendini tümüyle farklı bir düşünce dünyasının ortasına koyabilmelidir... Son neslin tavrını kendine başlama noktası olarak alan bilginler, böylece en eski çağları anlamaktan açık bir şekilde uzaklaşmış olacaklardır.”⁷

Erich Fromm, ortak noktaları yalnızca şu anın eleştirisini yapmak olan hem geleceğe altın çağ olarak bakanlardan hem de geçmişî kayıp cennet olarak görenlerden her iki grubun da teorisinin birer yönünü benimseyerek o yönüne odaklanıp diğer yönünü ihmal ettiklerini belirtmektedir.⁸Fromm’a göre Bachofen’in teorisindeki en parlak düşüncelerden biri, insanın ruhsal yapısının belirli bir dinle bağlantılı olduğu düşüncesidir. Ne var ki, Fromm’a göre Bachofen, burada ilişkiyi tepetaklak etmiş ve ruhsal yapıyı dinden kaynaklandırmıştır.⁹

Bachofen teorisinin romantik yanı, geçmişe karşı olan tutumunda daha da açık olarak görülür. O, sevgi ve ilgisini, büyük ölçüde idealleştirdiği insanlığın en uzak geçmişine yönelir. “Daha da önemlisi ölüye duyulan saygıyı anaerik kültürün en temel ve hayran olunacak özelliklerinden biri olarak görür. Liken Uygarlığı’ndaki anaerikliği ele alırken, “bir ulusun tüm yaşam biçiminin ölümler dünyasına karşı olan tutumunda görülebileceği”ne dikkati çeker: Ölüye saygı, insanın atalarına duyduğu saygıdan ayrılmaz, ataya duyulan saygı da geleneklere ve geçmişe yönelik sevgidir. Anaerik dünyevi gizemli kütle sıkıca bağlı olarak, anaerik bakışın bir karakteristiği olan doğal yaşamın ölümcül ve karanlık yanını, vurgulayıp durur. Bu açıdan Baumler, romantik ve devrimci görüş arasındaki farkı açık bir şekilde gösterir.”¹⁰

Bachofen söylencesel çağın özelliklerini şöyle anlatmaktadır. “Tacitus’un Alman ailesinin temeli olarak kız kardeşliğin geniş kapsamlı içermeleri hakkındaki incelemeleri tarafından eski çağ yazılarındaki kaç bölümün, kaç anaerik ekin görüngüsünün aydınlatılıp ortaya çıkarıldığını belirtmeye gerek yoktur. Kız kardeşe duyulan büyük sevgi bizi anaerik ekinin en soylu yanlarından birine götürür. Şu ana kadar anaerikinin yaslarla ilgili yanını vurguladık, artık törel imlemini de kavrayabiliyoruz. Bunun tüzel biçimlerinin ailenin doğal örgütlenişi gibi görmeye alışık olduğumuz durumla yarattığı çelişki bizi şaşırtmıştır; ilk bakışta bunlar anlaşılmaz görünür. Törel bakış hiçbir çağa yabancı olmayan doğal duyguların tanısını yansıtır: bunun nerdeyse kendiliğimizden anlarız. İnsan varoluşunun en salt, en karanlık evlerinde bile anayla çocuğu sevgi yaşamdaki en parlak nokta, törel karanlıktaki tek ışık, çekilen acıların ortasındaki tek sevinç kaynağı olmuştur”. Öbür anakaralarda hala yaşayan halka-

⁷ Fromm, a.g.e., s.22-23

⁸ Fromm, a.g.e., s.23

⁹ Fromm, a.g.e., s.24

¹⁰ Fromm, a.g.e., s.25

lar üzerinde yapılan incelemeler baba sevdalılarının insanlık ekininin gelişiminde önemli bir dönüş noktası olarak ortaya çıkışlarını simgeleyen söylencesel geleneği, dikkatimizi bu olguya çekerek açıklamaktadır. Çocukla baba arasındaki yakın ilişki, oğulun babası için özveride bulunması, bütün yerel varlıkların için eş oranda işleyen şu gizemli güçten, ana sevgisinden çok daha ileri bir törel gelişim gerektirir.”¹¹

Öyleyse Anaerkil Toplum ve Kadın Haklarının doğa ile ilişkisini iki temel özelliklerle karakterize eder. Doğaya pasif bir şekilde teslimiyet, akıl gücüyle ilgili şeylere karşıt olarak, doğal ve biyolojik değerleri öne çıkarmak, Anne gibi, doğada anaerkil kültürün merkezidir ve insan türü doğa yüzünden, (ya da doğa nedeniyle) hep çaresiz bir çocuk olarak kalacaktır. “Anaerkil kültürde maddenin sınırlanmasıyla karşılaşılır. Ataerkil kültürde ise, aklın ve ruhun evrimi söz konusudur. Anaerkil kültürde bilinçsiz bir yasadızlık vardır. Ataerkil kültürde ise, ferdiyetçilik... Burada doğanın üzerine yükselişi, eski engellerin yıkılışını ve yaşlanan bir bedende sürekli dinlenme, huzurlu zevkler ve ebedicocukluğun yerini alan acılar içinde çabalayan bir promete yaşamını buluruz. Annenin kendinde olanları özgürce verışı, buğday tohumunun kaderinde de karşımıza çıkan gizemli Demeter’in yüce umudunun bir ifadesidir. Helen insanı ise tam tersine her şeyi, en yüce şeyleri bile kendisi için kazanmak ister. Mücadele içinde baba doğasının bilincine varır ve kendisini bir zamanlar ait olduğu materyalizmin üzerine yükseltir ve kendi ilahiliğine doğru mücadeleye girer. Ve artık çocuk taşıyan kadındaki ölümsüzlük kaynağını aramaz.”¹²

Kadın dindarlığının altında yatan anahtar kelime şu cümlede gizlidir. “Şimdi o erkek yaratıcı ilkeyi arar ve bunu elde etmek uğruna bir zamanlar sadece anneye özdeşleşmiş olan ilahiliğini feda eder.” Bu ilahiliği feda etmesi anaerkil dönemin sonu demektir. İşte araştırmamızın anahtar cümlesi de bu cümleye cevap olarak verilecek bir soruyla şu soruyla düğümlenir. *Yaratıcı ilke erkek midir, ya da Tanrı’nın cinsiyeti var mıdır veya Tanrı erkek midir? Soru mefhumu muhalifiyle düşünülürse Kadın Tanrılar da var olmuş mudur?Yoksa bu bir efsaneden mi ibarettir sadece?*

Anaerkil toplumların varlığının artık kesin olduğunu vurgulayan Erich Fromm, Anaerkillik üzerine genişçe efor harcamasına rağmen onların anaerkil dönemdeki kadınların Tanrıçalıkları üzerine pek laf etmemektedir. “Anaerkillik konusundaki araştırmaların bugünkü durumu her ne olursa olsun tarih anne merkezli diyebileceğimiz sosyal yapıların varlığı kesin olarak görülüyor. Ve eğer biz bugünün sosyal yapılarını ve onların dönüşümlerini anlamak istiyorsak bu araştırmaların geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki bulgularına önem vermemiz gerekiyor. İnsanın libidosal dürtüleri, toplumdaki sosyal yaratıcı güçlerden biridir. Onlar esnekleri ve değişebilirlikleri

¹¹ Bachofen, a.g.e., s. 107.

¹² Fromm, ag.e., s.27-28.

dolayısıyla kendilerini büyük ölçüde grubun mevcut ekonomik ve oysal durumuna adapte edebilirler, elbette sınırlı bir şekilde...Bir sosyal grup üyelerinin paylaştığı ruhsal yapı, sosyal değişmezliğin statü sürdürülebilmesi için kaçınılmaz bir destek sağlar. Bu durum ruhsal yapı ve ekonomik koşullar arasındaki çelişkiler belli bir eşiği aşmadığı sürece, değişmezliğin sürdürülebilmesi için kaçınılmaz bir sağlar. Bu durum ruhsal yapı ve ekonomik koşullar arasındaki çelişkiler belli bir eşiği aşmadığı sürece değişmezliğin desteğidir. Eğer bu eşik aşılsa, ruhsal güçler mevcut düzeni değiştirme ya da bozma eğilimine girerler. Yine de farklı sınıfların ruhsal yapılarının çok farklı olabileceğini, hatta sosyal süreçteki işlevlerine bağlı olarak hatta sosyal süreçteki işlevlerine bağlı olarak, birbirlerine karşı bile olabileceklerini de akıldan çıkarmamak gerekir.”¹³

“Anne merkezli” kültürlerin araştırılması sosyal bilimler için önemlidir. Bilgimizden daha azdır. Çünkü bu gibi çalışmalar toplumumuzda gözlemlenenlerden tümüyle farklı ruhsal yapıları gün ışığına çıkarır, aynı zamanda da “baba merkezli” ilkeyi yeni bir ışık altında gösterirler.¹⁴

Özetlersek diyebiliriz ki, baba merkezli kişi yada toplum, güçlü bir süper ego, suçluluk duyguları, baba otoritesine teslimiyetçi sevgi suçlarından ceza olarak acıların kabulü ve sakatlanmış bir mutluluk gibi özel komplekslerle karakterize edilir. Buna karşılık ana merkezli, bir anlayış, annenin koşulsuz sevgisindeki iyimser duygular, çok az suç duyguları çok daha zayıf ve daha büyük bir zevk ve mutluluk kapasitesiyle karakterize edilir. Bu özelliklerle birlikte bu anlayış, zayıf ve yardım ihtiyacında olan başkaları için, annece bir sevgi ve merhamet geliştirir.¹⁵

Anaerkilliğin ne zaman başladığına hangi dönemler arasında yaşandığına ilişkin kesin bir bilgi olmamakla beraber bu konuda değişik görüşler vardır. Bir defa kadınların bir vakitler toplumunda yönetici ve Tanrıça olduğu fikrinin yahut tartışmasının nereden çıktığına biraz bakmak gerekir. Kadınların bir vakitler toplumunda yönetici oldukları ve hatta Tanrıça oldukları fikri başta da söylendiği gibi önceleri kültürle Feminizm içinde neşvü nema bulmuş bir tartışmadır. Anaerkil bakışın, yada en azından bir bölümünün, yüzyılın ikinci yarısında Batı düşüncesine egemen olan Sosyal Darwinizm’in eril ideolojisine tepki olarak doğmuş olması muhtemeldir. Aşağıda tartışılan bu ideoloji, anti-feministlere sadece bir cephe sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda feministlerin lânetlediği rekabet ve savaş felsefesine de destek vermiştir. Eril bakış, ayrıca 19. yüzyıl kadın toplumunu karakterize eden yoğun kadın dayanışması deneyimini

¹³ Fromm, a.g.e., s.46-47

¹⁴ Fromm, a.g.e., s. 48

¹⁵ Fromm, a.g.e., s.53

sürdürme olanağını da doğurmuştur (daha ayrıntılı bir tartışma için aşağıya bakınız). Yüzyılın son çeyreğinde toplumsal adacıklara ayrılmış olan bu kadın ilişki ağlarında henüz tamamiyle anlaşılamayan bir nedenden dolayı parçalanmalar başlamıştır. Liberal feminizme karşı olan bütün eril yahut androcentrik söylemler feministleri köşeye sıkıştırmak için söze “Kadınlar hangi buluşu yaptılar bugüne dek, hangi ülkeyi yönettiler yahut hangi kamu yararına işe imza attılar, hangi binayı inşa etiler, yani kadınlar bugüne dek zekâlarını nasıl ispat ettiler, söyleyin?” diye Feminizme meydan okuyarak başlardı. İşte böyle bir dönemde dişil erkin ve tanrıçaların, amazonların öyküleri akla geldi ve hemen anaerkil söylev açığa çıkıverdi, doğruluğu bugün hala tartışılmakta olan bu söylev daha sonra *Anaerkil teoriye* kaynaklık etti. Anaerkil teoriye kaynaklık eden yalnız anti-feministlerin kadınlar ne yaptı sorusu değildi, bilhassa Hristiyan kadınlar Tanrı’nın oğlu olduğuna inandıkları İsa’nın neden erkek olduğunu sorguladılar; yani Hristiyanlıkta Tanrı’nın cinsiyeti olduğundan Tanrının neden erkek olduğu sorgulandı? Netice de aynı Hristiyan kitle kadınlar tarafından anaerkil teori ortaya atılarak kadınların da tanrılıkta bir rolü bulunduğu vurgusu yapılmaya çalışıldı, bu vurgunun Hristiyanlığa ilişkin unsuru olarak ta Hz.Meryem kullanıldı. Ayrıntılı olarak vurgulamak gerekir ki, kültürel feminizmde tartışılan en önemli konulardan biri de Tanrının cinsiyeti problemiydi. Ki bu problem de Hristiyan teolojisi ekseninde cereyan eden bir tartışmadır. Fuller ve Elizabeth Cady Stanton bu konu üzerinde yazıp çizenlerdendir. 1890’larla birlikte Stanton, kadınların bağımlı kılınması ideolojisini merkezi güç olarak süren İncil’e güvenmenin ve İncil’in kadınların aşağılık olduğuna ilişkin sözde öğretisinin aptalca olduğu sonucuna varmıştır. Bu tür bir tez, kadının statüsünü değiştirmek için siyasi hakların yetmeyeceğini, toplumsal ve dini tavırlara yönelik bir devrimin gerekli olduğunu ima eder. Stanton “Kadının İncili” adlı eserine İncil’in anti-feministlerin her zaman hakları temel kaynak olduğunu ileri sürerek başlar: “İncil, Eski ve Yeni Ahit’te emredildiği üzere, kadını Tanrı tarafından takdir edilmiş alanda tutmak için kullanılmıştır”. İnançlar, kodlar, kutsal kitaplar ve heykellerin hepsi” “kadının erkekten sonra, erkekten ve erkek için, aşağılık ve erkeğe bağımlı olarak yaratıldığını” söyleyen ataerkil düşünce üzerine temellendirmiştir. Kadınların İncil’i adlı eser Stanton ve bir grup uzman feministin İncil’in kadınlarla ilgili bölümleri üzerine oluşturulmuştur. Stanton’un stratejisinin, önce kadınlar hakkındaki olumsuz düşüncelerin sunulduğu İncil’in otoritesini kırmak, olumlu kadın imajlarını övmek ve son olarak ta kadınlara uygun dini gelenek alternatifleri geliştirmek olduğu açıktır. Tanrı’nın Havayı Adem’in kaburgasından yarattığını anlatan ikinci hikayeyi reddeden Stanton bu kitapta Tanrı’nın kadını ve erkeği kendi imgesinde eşit yarattığını söyleyen birinciye dönmemiz konusunda ısrar eder. Bundan sonra söyle bir fikir çıktı, dualar ilahi babaya olduğu kadar ilahi anneye

de gönderilmelidir. Stanton anaerkillik konusundaki araştırmalarını ilerleterek devam ettirdi. Elizabeth Cady Stanton'un

"The *Matriarchate*" (Anaerkillik) (1891) adlı eserinde ayrıntılı olarak ele alınan anaerkil tezi, Gage'in *Woman Church and State'de ve Freidrich Engels'in* feminist broşüründe de kullanılan, J.J. Bachofen'in *Das Mutterrecht*(Analık Hukuku) (1861), Henry Maine'nin *Ancient Law*(1870) (Kadim Hukuk) ve Lewis H. Morgan'ın *Ancient Society* (Kadim Toplum)(1877) çalışmalarında bulunan eş zamanlı kuramlardan türemiştir. Temelinde ne olursa olsun, anaerkillik düşüncesi. 19. yüzyıl kültürel feministleri arasında tutulmuş ve onların ütöpik düşüncelerinin ifadesi haline gelmiştir?"¹⁶

Görüldüğü üzere bu görüşü ilk ortaya tanıtan Bachofen idi. Stanton kendinden öncekilerin bu teorisini, yani anaerkillik teorisini geliştirerek sözde kadın tanrıçaların yaşadıkları dönemlere atıflarda bulundu. Stanton bu teoriyi şöyle öne sürüyordu. "Yüzyıllar boyunca kadınların mutlak hâkim olduğu" bir dönem var olmuştur. Stanton bunu yönetime erkeğin geçtiği ataerkilliğin izlediğini ve daha sonra da Amfiarki olarak adlandırılacak ikicinsin birden hâkim olduğu bir dönemin yaşanacağını söylemektedir.

Stanton, annelerin hakim olduğu dönemi, "kadınların kendi kaderlerinin..belirleyicileri çocuklarının koruyucuları" olarak "en üst düzeyde hakim" bulundukları dönem olarak tasarlamıştır. Bu tür bir toplum, onu yaratanların değerlerini ve kaygılarını yansıtır. Medeniyeti oluşturan ilk başarıların hepsinde, çocuklarını koruma ve besleme ile ilgili kaygılarından dolayı annelerin etkisi vardır: Evler, erken tarım, erken tıp ve hayvanların evcilleştirilmesi. Kadınlar aynı zamanda "barış sanatı, kandaşlık duygusu" gibi topluluğu birbirine yaklaştıracak toplumsal davranışları da teşvik etmişlerdir. Stanton'ın anaerkillik düşüncesine olan başlıca ilgisinin nedeni, kadınların annelerimizin uzak bir geçmişte bir zamanlar yönetici güç olduklarını ve bu gücü de insanın iyiliği için kullandıklarını bilmelerinin erdem duygularını ve özsaygılarını yeniden kurmalarına yardımcı olacağı fikridir. Kadınların bir defa daha yönetime geçmelerine izin verilirse, "nihayet cahilliğin; yoksulluğun ve suçun var olmadığı bir medeniyete" sahip oluruz. Kısaca, Stanton anaerkilliği "barışın ve bolluğun altın çağı", ataerkilliği ise tiranlığın hastalıkların kaynağı olarak görmüştür. Stanton bu yönetici kadınlara örnek olarak ta dönemin İngiltere kraliçesi Kraliçe Victoria'yı da över. Neden Amerikalı kadınlar da dünyaya ve insanlığa katkı da bulunamasınlar der, son olarak da. Stanton kadınların annelik yönleriyle tüm dünyaya güzel katkılar yapacağına inanır.¹⁷

¹⁶ Donovan, Josephine, a.g.e., s.82 -85

¹⁷ Donovan, Josephine, a.g.e., s.87-89

Aynı teörinin inanırlarından olan Merlin Stone Anaerkil dönemin ya M.Ö. 7000'lerde ya da M.Ö. 25000'lerde başladığını söyler.¹⁸ Anaerkil toplumda kadının konumunu Merlin Stone bize ayrıntılarıyla sunmaktadır. Merlin Stone anaerkil toplumlar için birkaç kanıt sunmakla beraber en önemlileri şunlardır. "Akla en yakın gelen kanıt dizisi, yukarı yontma Taş çağının Gravetyen-Aurignac kültüründe bulunan çok sayıdaki kadın yontularından (heykellerinden) çıkarılmıştır. Bunların bazıları İ.Ö. 25.000 tarihine dek uzanmaktadır. Taş, kemik, kil kullanılarak yapılan ve Venüs figürü olarak adlandırılan bu küçük, kadın yontucukları bir zamanlar yerleşik toplulukların yaşadığı alanlarda bulunmuştur. Bu yontucuklar genellikle, belki de yeryüzünde insan eliyle yapılmış ilk barınakların toprak altında kalmış duvarlarının kalıntıları dibinde bulunmuştur. Maringer, duvarlardaki oyuk ya da çukurların bu yontucukları koymak için yapılmış olduğunu belirtir: Bazıları gebe gibi duran bu kadın yontucukları, İspanya, Fransa, Almanya, Avusturya, Çekoslovakya ve Rusya gibi geniş bir alana yayılan birbirinden uzak bölgelerdeki Gravetyen-Aurignac yerleşimlerinin hepsinde bulunmuştur".¹⁹ Aynı şekilde Dicle Irmağı'nın kuzey bükümleri üzerinde yer alan Shanidar'daki birinci Cilalı taş yerleşiminde İ.Ö. yaklaşık 9000 yıllarından kalma bir mezarda 40 yaşlarında bir kadın mezarı ve bu kadın içinde heykelcikler bulunmuştu. Ankara'da İngiliz Kazıbilim Kurumu'nun eski yardımcı yöneticisi şimdi de Londra'daki Kazıbilim Derneği'nde ders veren James, Mellaart Yakınoğu'daki birinci Cilalı taş dönemi kültürlerini İ.Ö. yaklaşık 9000-7000 yılları arasına yerleştirir O dönemde sanat, hayvan oymalarıyla ve yüce tanrı Ana Tanrıça yontucuklarıyla dile gelmiştir. Bu Cilalı taş toplulukları (Cilalı taş dönemi toplulukları diye tanımlamalarına yol açan) tanrısal gelişimle ilgili ilk kanıtların bulunmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu topluluklar, sonraları Kenan (Filistin [İsrail]), Lübnan ve Suriye olarak bilinen bölgelerde; Anadolu'da, Dicle'yle Fırat Irmaklarının kuzey bölümlerinde (Irak ve Suriye) görülmüştü. Bütün bu kültürlerin, en yakın kaynaktan - Anadolu'dan elde etme obsidiyene (yanardağ kökenli doğal cama) sahip olduğunu da belirtmekte yarar var. Van Gölü yakınlarında bulunan bu yerlerden biri, büyük olasılıkla doğrudan doğruya Rus bozkırlarından başlayıp Yakınoğu'nun içlerine kadar uzanan yol üzerindeydi. İ.Ö. yaklaşık 7000 yıllarında (Kenan'da) şimdiki adıyla Eriha kentinde insanlar sıvalı, tuğladan yapılmış başarılarında bacalı kil pişirme ocaklarının, hatta kapı yuvalarının bulunduğu evlerde yaşıyordu. Dikgen biçimli sıvalı mezarlar çoktan yapılmaya başlanmıştı. Sybelle Cles-Reden, Eriha'dan söz ederken "Çeşitli bulgular dinsel yaşamın etkin olduğunu göstermektedir. Ellerini göğüslerine

¹⁸ Stone, Merlin, *Tanrılar Kadıken*, çev. Nilgün Şarman, Payel Yay., Özal Matbaası, İstanbul, 2000, s. 41

¹⁹ Stone, Merlin, a.g.e., s. 44-45

kaldırmış, kil kadın yontuları, sonraları Yakındoğu'ya geniş ölçüde yayılacak tanrıça putlarını andırmaktadır" der. Mellaart da Eriha hakkında şunları yazar "Özenle Ana-Tanrıça'nın kilden küçük örneklerini yapmışlardı.²⁰

Bir başka Cilalı taş dönemi topluluğuysa, İ.Ö. yaklaşık 6800 dolaylarında Kuzey Irak'taki Jarmo'da yaşamıştı. Sami dilleri Profesörü H. W. F. Saggs, Jarmo'da "Kilden yapılmış ana tanrıça yontucuklarının yanı sıra hayvan yontucukları da vardı: bu tür yontucuklarla simgelenen ana tanrıça, Cilalı Taş dönemi dininde en önemli figür gibi görünmektedir" der. Antalya'daki Aurignac yerleşiminden altmış mil kadar uzaktaki Hacılar'da İ.Ö. yaklaşık 6000 yılında insanlar yaşamaktaydı. Burada da Tanrıça yontuları bulunmuştur. Anadolu'daki Kilikya ovası, Konya yakınlarındaki Çatalhöyük kazılarında Mellaart, İ.Ö. 6500'den başlayan kırkı aşkın mezar bulmuştu. Çatalhöyük kültürel varlığını yaklaşık bin yıl sürdürmüştü.²¹ Mellaart şöyle yazar: "Yontular Çatalhöyük'de yaşamış Cilalıtaş çağı insanların tapındığı belli başlı tanrıları tanımamıza yardım etmiştir En önemli tanrı, genç bir kadın, doğuran bir ana ve yaşlı bir hanım olarak üç yönüyle gösterilen bir Tanrıça'ydı. "Mellaart kadın mezarlarının sayısını kanıt göstererek, Çatalhöyük'te kadın çoğunlukta olabileceğini öne sürer: Çatalhöyük'te de ölülerin mavi kırmızı aşiboyası serpilmişti; kırmızı aşiboyalı mezarların hemen hepsi kadınlarındı. Mellaart dinin aslında tarımın ilk geliştiğinde kadınların üstlendiği işlevle ilişkili olduğunu öne sürer ve büyük olasılıkla Tanrıça'ya tapınma genellikle kadınlar tarafından yönetiliyordu" diye ekler. Kadınların tanrılaştırıldığı ülkelerde kadınların konumu ise şöyleydi.²²

İsa'nın doğumundan kırk dokuz yıl önce Roma Sicilya'sından bir adam, Kuzey Afrika'yla Yakındoğu ülkelerinden bazılarına yaptığı yolculukları yazmış ve yolda karşılaştığı halklarla ilgili gözlemlerini kaydetmişti. Kültürel kalıplara büyük bir merak ve ilgiyle yaklaşmıştı; kuşkusuz insanbilim ve toplumbilim konularında öncülerden biriydi. Bu adam Diodoros Sicilus, Sicilyalı Diodoros adıyla tanınıyordu. Yazılarında kadınların yüksek hatta üstün konumunun anlatıldığı birçok bölüm vardı. Onun neden kadın savaşçılar ve çevresindeki tüm ülkelerde; yer alan anaerkillik hakkındaki bütün öbür klasik yazarlardan daha fazla bilgi verdiğini sorabiliriz. Diodoros, bu tür toplumsal dizgelerde yaşayan erkekleri küçümsemedi; zaten amacı da bu değildi. Aslında bu, gücü kullanan kadınlara hayranlık besleyip saygı duyuyor gibiydi. Etiyopyalı kadınların silah taşıdığını, ortak evlilikler yaptığını ve genellikle çocuklarını doğal ananın kim olduğunu karıştıracak derece de ortaklaşa yetiştirdiklerini anlatan da Diodoros'du. Tanrıça Nieth'e büyük saygı gösterilen Libya'nın

²⁰ Stone, Merlin, a.g.e., s. 46-47

²¹ Stone, Merlin, a.g.e., s. 47

²² Stone, Merlin, a.g.e., s. 48-49

bazı bölgelerinde, Amazon kadınlarıyla ilgili öyküler Roma döneminde bile varlığını sürdürüyordu.²³

Diodoros bir Libya kavmini şöyle anlatır: Tüm yetke her tür kamu görevini yerine getiren kadınlara verilmişti. Bizde kadınların yaptığı ev işlerine burada erkekler bakıyor ve bunları da hanımlarının söylediği biçimde yerine getiriyorlardı. Erkeklerin savaş hizmetlerini yüklenmelerine yada yönetimde görev almalarına, kamu işlerinde çalışmalarına, kadınlara karşı seslerini yükseltecek gücü bulamamaları diye izin verilmiyordu.²⁴ Çocuklar doğar doğmaz, onları süt yada yaşlarına uygun bir besinle doyurup; besleyen erkeklerin eline bırakılıyordu. Diodoros Libya'da yaşayan savaşçı kadınlardan söz ediyor ve bu kadınların başka ülkelere saldırılar düzenleyen ordular oluşturduklarını anlatıyordu. Diodoros'a göre burada en büyük tanrı olarak Tanrıça'ya saygı gösteriliyor ve Tapımı için kutsal yerler kuruluyordu. Gerçi Diodoros belirli bir ad vermemektedir ama bu öyküler bir olasılıkla Mısır'da da bu adla ululanan ve Neith olarak bilinen Libyalı savaşçı Tanrıça'dan söz etmektedir.²⁵

Mısır'da Tanrıça kavramı hep canlı ve önemli kalmıştı. Bu nedenle kadınlar bu Tanrıça'nın verdiği çeşitli imtiyazlardan faydalanabiliyorlardı. Bundan dolayı Mısır'da kraliçe kraldan önemli tutulmaktaydı. Bu konuda Merlin Stone şu ayrıntıları veriyor. Profesör Cyrus Gordon 1953'de eski Mısır'daki yaşamı yazmıştır. Ve şunları anlatır: "Aile içinde kadınların şaşırtıcı derecede büyük önemi vardı çünkü kalıt babadan değil, anadan geçirdi... Bu dizge yalnız anayla çocuk arasındaki açık ilişkinin bilindiği, babayla çocuk arasındaki daha az belirgin ilişkinin bilinmediği tarihöncesi çağları anımsatmaktadır. Dr. Murray "Kadının, bir olasılıkla ekonomik bağımsızlığı nedeniyle yüksek bir konumda bulunduğunu" düşünüyordu. S. W. Baron papirüslerinde "kendi kocalarına ve babalarına karşı bile olsa, hukuk davalarına ve bağımsız iş bağlantılarına giren kadınların görüldüğünü" yazar Mısır piramitlerinin en eski kazıbilimcilerinden biri olan; Sir William Flinders Petrie 1925'de, "Mısır'da bütün mallar kadın soyundan geçiyordu, kadın evin efendisiydi; eski öykülerde de kendisinin çevresinin denetimini elinde tutan kişi olarak gösterilmektedir". Tanrıbilim uzmanı ve kazıbilimci Roland de Vaux 1965'de eski Mısır'da kadınların durumunu ele almış ve "Mısır'da kadın ailenin başıydı ve bu tür bir konumun gerektirdiği tüm haklara sahipti" diye yazar.²⁶

Sümer'de kadının konumuna gelince Profesör Saggs 1962'de Sümer ve Babil'i içine alan Mezopotamya toplulukları üstüne yazmıştı. Mezopotamya adı genellikle-

²³ Stone, Merlin, a.g.e., s. 64-65

²⁴ Stone, Merlin, a.g.e., s. 65

²⁵ Stone, Merlin, a.g.e., s. 65

²⁶ Stone, Merlin, a.g.e., s. 66--69

le Basra Körfezi'nden başlayıp Anadolu'ya kadar uzanan Dicle ve Fırat Irmakları; arasında kalan Trakya bölgesi için kullanılır. Saggs, Tanrıçaların ululanmasından Sümer'deki (Güney Irak, İ.Ö. 3000-1800) kadınların toplumsal konumuna kadar olan ilişkileri ele almış, kadınların daha sonraki çağlara kıyasla eski çağlarda daha iyi durumda olduğu, bu konumun yıllar geçtikçe yavaş yavaş gerileyip kötüleştiği sonucuna varmıştır.²⁷ Profesör Saggs şunları anlatır: Eski Sümer kent devletinde kadınların konumu kuşkusuz sonraki duruşundan çok daha yüksek ve iyiydi... Sümer topluluklarının başlangıcında kadınların, Sümer kültürünün en canlı dönemine kıyasla çok daha iyi bir konumu olduğunu gösteren ipuçları vardır; bu durum çoğunlukla eski Sümer dininin, sonradan tanrıların eşi olarak kalanlardan başka –İştâr bunun dışındadır- hemen silinip giden tanrıçaların çok önemli bir konumda bulunması olgusuna dayanır. Yeraltı Dünyası da başlı başına tek bir tanrıçanın yönetiminidir, söylence bu tanrıçanın kendine eş bulmak için buraya gelişini anlatır. Söylencelerde tanrıçalar toplantılar yaparak tanrısal kararların alınmasına katkıda bulunur. Bir zamanlar çok-kocalılığın uygulandığını gösteren son derece güçlü bir araştırma bile vardır, çünkü Urkagina reformları kadınların birden fazla erkekle evlendiğini açıklamaktadır; bazı bilim adamları bu göndermenin, dul bir kadının yeniden evlenmesiyle ilgili olduğunu söyleyerek, bu sonuç karşısında çekimser kalmayı yeğler ama Sümer kazılarının biçimi bunu destekler, görünmektedir.²⁸

Babil kadınlarının konumlarına gelince Öncülleri Sümerlerle kıyaslandığında Babil'li kadınlar yüksek toplumsal konumlarını yitirmelerine karşın gene de belirli bazı bağımsızlık haklarını elde tutmayı sürdürüyordu. Babil'li kadınların bu konumu yitirmelerinin yanında, söylencelerde kendi konumunu güvenceye alıp, durumunu iyileştirmek için Yaratıcı Tanrıça Tiamat'ı öldürdüğü söylenen Marduk gibi erkek tanrıların üstünlük kazanması da yer ahliyordu. Aşağıdaki alıntı, Kassitlerin egemenliğinden önce olan ama en az İ.Ö. 2000 yılları ve sonrasında kuzeyden gelen Hint-Avrupa saldırılarından etkilenen Hammurabi yasalarını temel almaktadır. W. Boscan şunları yazar: Babil'de kadınlara bağışlanan özgürlük, kendi mallarına sahip çıkıp yönetmelerine izin veriyordu; bu özellikle, geniş ölçüde alım satımla uğraşan tapınaktaki türen yürütücüsü kadın görevliler için geçerli bir durumdu. Bu eski Babil uygarlığının en ilginç ve kendine özgü niteliklerinden biri de, kadınların bulunduğu yüksek konumdu. Burada ana “evin tanrıçası” anlamına gelen bir imle simgelenirdi. Anaya karşı işlenen bütün suçların, anaya karşı gelip onu tanımayışın cezası, top-

²⁷ Stone, Merlin, a.g.e., s. 69

²⁸ Stone, Merlin, a.g.e., s. 69

luluktan sürülmekti. Bu olgu, insanların bir zamanlar anaerkil soy yasasına sahip olduğunun açık kanıtıdır.²⁹

De Vaux'nun 1965'de yazdığına göre "Babil yasasında, baba genç geline kadının hakkı olan birtakım mallar verirdi; kocaninsa yalnız arı yararlanma hakkı vardı. Bu mallar kadın dul kalır yada olmadan boşanırsa, gene onun oluyordu. Babil'de kadın mal elde edebiliyor, hukuk davalarına katılabiliyor, anlaşmalarda yanlardan biri olabiliyor ve kocasının mirasından belirli bir pay alabiliyor. Hammurabi zamanında kadınlar boşanma isteyebilirdi; bir Babil yasası eğer kadın kocasının evlilik öncesi borçlarından sorumlu tutulmak isteniyorsa, kocasından bunu kabul ettiğine ilişkin bir belge alması; gerektiğini bildiriyordu. Evlilikte parasal sorumlulukla ilgili bu kadınların (Mısır'da da olduğu gibi) para ve iş ilişkilerine girdiğini hatta belki de bir zamanlar ailenin tutum bilimsel sorumluluklar getirdiğini düşündürmektedir. Söz konusu kadınların tutum bil ele alındığı ve bunun da çok hızlı bir değişim için bildiren Hammurabi yasalarından yedisi, tapınaktaki tören yürütücüsü kadınlarla, onların miras bırakma haklarıyla, çocuklarına neleri bırakıp neleri bırakmayacaklarıyla ilgiliydi.³⁰

Anadolu'da Tanrıça kadınların hakim olduğu dönemde kadının konumu ise şöyledir. Babil'in tam kuzeyinde Babil'le aykırı bir siyasal ilişkisi olan; Türkiye adıyla tanınan, bazen de Küçük Asya denilen Anadolu bölgesi vardı. Cilalılaş döneminde Anadolu'da Büyük Tanrıça ululanıyordu. Tapımı İ.Ö. 6500 yıllarındaki Çatalhöyük'te yer alan tapınaklarda başlamıştı. Anadolu'nun Çatalhöyük sonrası dönemi hakkında pek az şey bilinmektedir, ama İ.Ö. 2000 yıllarından biraz önce Anadolu'da Hint-Avrupa ailesinin saldırılarına uğramıştır. Kuzeylilerin en yoğun yerleşim bölgeleri, Orta Anadolu'da ve bunun güneyinde kalan alanlardaydı. Kuzeylilerin bir bölümü Hatti adıyla bilinen bölgeyi ele geçirmişti. Böylece bu toprakların ilk sahibi sonradan gelenler Hititleri oluşturmuş oldu. Bu bölgede Hititlerin gelişinden sonra yazılmış yazılarla edebiyatta görülen Tanrıçaların çoğu aslında eski Hatti tanrılarıydı. Varlığını sürdüren en önemli kadın tanrılardan biri Güneş Tanrıçası Arinna'ydı. Hititlerin utkusu üzerine, Tanrıçaya fırtına tanrısı olarak simgelenen bir koca verilmişti. Kuzeylilerin yönetimindeki kentlerin çoğunda, bu fırtına tanrısı egemenlik kazanmasına karşın, Arinna'da hep ikincil konumda kalmıştı. Ama ilginç olan yan, Hitit ecelerinin birkaç yazıda, Güneş Tanrıçası Hatti'yle çok yakın ilişki içinde gösterilmesidir; baş eceler Tanrıça'nın tören yürütücülüğü görevini üstlenmiştir. Bunu doğrulayacak kesin bir kanıt olmamakla birlikte, bu yazıların varlığı, bir zamanlar büyük bir gözü peklile topraklara el koyan akıncıların, ele geçirdikleri halkın ünde

²⁹ Stone, Merlin, a.g.e., s. 72-73

³⁰ Stone, Merlin, a.g.e., s. 73-74

tahta çıkma konusunda daha güvenli yasal hak kazanabilmek için Hatti'li tören yürütücüleriyle evlendiğini düşündürmektedir.³¹ Anadolu'nun batı kesimlerinde, anayanlı soy ve Tanrıça tapımı klasik çağlarda da varlığını sürdürmüştür. İsa'nın doğumundan kısa bir zaman önce yaşayan Strabon, evlenmemiş kadınların doğurduğu çocukla- yasal ve saygın sayıldığı, doğuda Ermenistan'a dek uzanan Kuzey Anadolu kentlerini yazmıştır Strabon'un anlattıklarına göre çocuklar, saygın ve aristokrat yurttaşlar olan analarının adını alıyordu. Hitit akınları sırasında, Tanrıça'ya -tapınan insanların çoğunun batıya kaçmış olma olasılığı da vardır.³²

Efes kentindeki ünlü Tanrıçalar St. Paul'un gayretli din yayma çabalarının hedefiydi. Söylencelerle klasik yazıların "Amazonlar" tarafından öne sürdüğü bu tapınak, İ.S. 380 yılına kadar bütünüyle aştı. Likya, Lidya ve Karya olarak bilinen bölgelerini kapsayan batı kesiminde, kadın savaşçılarla yani Amazonlarla ilgili yazıların yanı sıra, klasik Yunan ve Roma yazınında da "bütün Tanrıların yaygın bir biçimde ululandığını söyleyen öyküler vardır. Diodoros bölgede "yüce gücü ve krallık yetkesini elinde tutan" kadınların bulunduğu bir ulustan söz eder. Diodoros'un yazdıklarına yasalar saptanırken, bu toprakların ecesi yün eğirme ve öbür ev işlerini erkelere vermişti, Diodoros tahta çıkma hakkının ecenin kızı ve hür kadın mirasçılarında olduğunu öne sürüyordu. Söylencelerdeki Hint-Avrupa ailesinden Yunanlı Hercules'in Lidya topraklarında Ece Omphale'nin köle sevgilisi olarak tutulduğu söylenir Bu noktada, "Amazon" kadınlarıyla ilgili sayısız öykünün, aslında eski Tanrıça gömütünü savunmaya çalışan ve kuzeyden gelen ataerkil akıncıları geri püskürten kadınlarla ilgili Hint-Avrupa ailesinin Yunan öyküleri olup olamayacağını sorabiliriz. Gene Encyclopaedia Britannica'da "Amazon öykülerinin en akla yakın açıklaması, bunun her şeyin tersine yapıldığı, yani erkeklerin yerine kadınların savaştığı uzak bir ülkeyle ilgili bildik bir öykünün çeşitlemesi olduğudur" diye yazar. Varlıklarını batı Anadolu'da uzun zaman sürdüren ve dikkatleri üzerinde toplayan Likyalılar arasında anayanlı soyla anaerkilliğin bulunduğunu öne süren anıştırmalar hep yazıla gelmiştir. Herodotos "Bir Likyalıya kim olduğunu sorun, size kendi adını, anasının adını ve anasının soyunu söyleyerek yanıt verecektir" diye yazmıştır. Şamlı Nikolas "Likyalılar analarının adını alır, mallan miras yoluyla oğullara değil, kız çocuklara geçer" der. Heraclides Ponticus Likyalılardan "Eskiden beri kadınlar tarafından yönetilmişlerdir" diye söz eder.³³

Tarihi dönemlere ayırırken kullanılan en klasik yöntem o toplumların geçinme biçimlerine dayalı bir ayırım olan paleolitik, mezolitik, neolitik şeklindeki ayırımdır.

³¹ Stone, Merlin, a.g.e., s. 74-75

³² Stone, Merlin, a.g.e., s. 74-75

³³ Stone, Merlin, a.g.e., s. 75

Bu dönemlerde kadının sosyal konumuna göz attığımızda ilk olarak paleolitik çağda kadınlar erkeklerin avladıklarını toplama görevini üstlenmişlerdir. Zaman zaman da ava iştirak etmektedir. Bu toplumda kadını kıymetli yapan insanlığın ilk dönemleri olduğu için onun doğurgan yanadır, kadının verimliliğine yapılan bu vurgu döneme ait kazılarda ele geçirilen ve “Venüs” adı verilen bir kısmı da gebe kadın figürü olan kadın heykelcikleridir.³⁴Daha sonra neolitik dönem de kadınlar bahçede bitki ekmeye ve hayvan yetiştirmeye başlamalarıyla birlikte zamanla toplumsal hayatta daha etkin olmaya başlamışlardır. “Neolitik köyde erkeklerin hayvan, kadınların bitki yetiştirmekle uğraşmaları biçiminde bir işbölümü görülür. Ancak kadınların tahıl üretiminin ve hayvan yetiştiriciliğinin ev ekonomisi içindeki uzantıları olan öğütme pişirme ve yoğun tarım mevsimleri dışında çömlek kaplar yapma, örme, dokuma gibi işlerde de neolitik ekonominin daha çok kadınların çalışmalarına dayandığı söylenebilir. Neolitik ekonomide kadın ekonomik alanda başrolü oynadığına ev ekonomisi işlerinin hemen tümünü yaptığına göre evi de yönetmiş olmalı.³⁵ Sonraki dönemlerde site devletler kuruldukça kadının toplumsal statüsü değişmeye başlayacak neolitik devirde yani cıvalı taş devrinde elde edilen hemen bütün kazanımların kaybedeceklerdi. Ancak bu kayıp sürecinin de istisnaları yok değildi.

Site devletlerde kadınlar paleolitik ve neolitik dönemlerde elde ettikleri hakları çoklukla yitirmeye başlamışlardı. Zaten paleolitik ve neolitik dönemlerde kadın ve erkeğin sosyal hayata katılımının dengelenmiş olmasının sebebi kadınların haklarına saygı duyulması ve kadın haklarının korunmak istenmesi değildi; bu dengenin sebebi çoklukla kadınların toplumsal üretim biçimlerine bu üretim biçimlerinin tabiatı gereği katılımda bulunuyor olmalarıydı. Paleolitik çağda erkekler avcılık yaparken kadınlar toplayıcılıkla erkeklerin bu üretim faaliyetine katkıda bulunuyorlardı. Neolitik çağda da kadın bitki ve hayvan yetiştiriciliği ile üretim biçimine katkıda bulunduğu ve yaşamın idamesinde temel bir rol oynadığı için toplumsal hayatta söz hakkı olabiliyordu. Site devletlerinde kadın toplumsal üretim biçimine katkıda bulunmadığı ve zamanla ortaya çıkan kimi hastalıklı dini düşüncüler neticesi cinsel bir simge ve meta haline geldiği için, durum tamamen tersi yönde cereyan edecek ve kadın sahip olduğu kazanımların hemen hepsini yitirecekti.

Ancak kadının sahip olduğu tüm bu hakları yitirmesi aynı zamanda Tanrıçaların yada diğer deyişle Anaerkil sisteme sahip yani hukuk sistemleri anayanlı olan ülkelerdeki yönetici kadınların Tanrıçalığı ya da kendi ülkelerinin insanlarının kendilerine olan inançlarını kaybetmeleriyle ve Tanrıçalık sıfatları ellerinden alındıktan sonra patriarşiye geçişle de ilintili bir sosyal değişimdi. İşte Tanrıçaların tanrı-

³⁴ Şenel, Alaeddin, *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, Ankara –1995, s. 47-67

³⁵ Şenel, Alaeddin, a.g.e., s.163-176

çalıklarını kaybedişlerinin öyküsü Sümer toplumunda saklıdır. “M.Ö. 3400’le 3200 arasında Sümer’e bir başka topluluğun daha girdiği görülür. Profesör Saggs, Uruk Evresi Beşinci Dönem olarak bilinen bir tapınağın yapım biçimi hakkında bu “taş işleme uygulayımını yaldan tanıyan dağlı bir soyun geldiğini göstermektedir” der. Bu sıralarda Nippur ve Kish bölgeleri bayındır birer merkez olarak gelişmeye başlamıştır.³⁶Kadınların sıradan kadın anne ve yalnızca eş haline dönüşmeleri sonucunda kutsal kitapların kadına ilişkin genel bakış açıları nabaktıktan sonra Kuran-ı Kerim’in yaratılış hikâyesine nasıl baktığına değinelim.

Kutsal kitapların kadınla ilgili tutumu genel olarak göz önünde bulundurulduğunda Tevrat’ın kadına karşı tutumunun sırf kadın olmasından dolayı bir olumsuzluk içermediği göze çarpmaktadır. Öyle anlaşıyor ki Tevrat’taki kadınla ilgili yer alan ifadeler de çoğu zaman kitabın tahrifinden yahut tahrifinden dolayı olmasa bile Kutsal Kitabın pasajlarının önceleri erkeksi bir zihniyetle yorumlanıp; sonra da bu zihniyetin Kutsal Kitaba direkt olarak yansıtılmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü en çok bilinen bir örnek olması hasbiyle cennetten kovulma hadisesinin müsebbibi Havva olarak tanıtılırken Kuran bu konuda her ikisini birden suçlamakta hatayı ikisinin birlikte işlediği gerçeğine değinmektedir. Yahudi örfünün kadına karşı olumsuz ve sert tutumu Tevrat metinlerine yansımıştır. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna’dan oluşan dört İncil’in kadınla ilgili metinlerinin ise Tevrat’ın kadınla ilgili metinlerine oranla daha ılımlı olduğu görülmektedir. İncil’deki olumsuz ifadeler ise İncil’in kendi metninde değil mektuplar gibi Hz.İsa’ya ait olmayan hidayete çağırma amaçlı havarilerce yazılan mektuplarda yer almaktadır.

Kadın meselesiyle ilgili değinmemiz gerektiğini düşündüğümüz önemli tespitlerden bir tanesi de savaşçı toplumlarda belki de o dönemin şartları açısından düşünüldüğünde bir kavmin hayatta kalmak için sahip olması gereken en önemli özelliğin savaşçılık olduğu hatırlanırsa bu çerçevede kadın eli silah tutan bir varlık olmadığı için kadının İlk ve Ortaçağ toplumlarında ne sosyal hayattane de günlük sıradan işlerde asla gözle görülür belirgin bir ağırlık kazanamamış olması hakikatidir. Kadının eski toplumlarda sosyal hayattan dışlanması önemli sebeplerinden biri de onun elinin silah tutmamasıdır. Bu çerçevede Yahudiler arasında yapılan nüfus sayımında kadınların sayılmadığını görüyoruz. Çünkü bu nüfus sayımından temel amaç büyük ihtimalle eli silah tutanların sayılmasıdır. Yoksa bu faaliyetten maksat bugünkü gibi devlet planlaması yapmak olmadığı için tam bir savaşçı toplum düşüncesiyle sadece erkekler sayılmıştır. Kadınların sayılmasına gerek dahi duyulmamıştır.³⁷Yahudi örfünden kaynaklanıp ta Tevrat’ta değinilen ve kadınları küçümseyen en önemli ifade-

³⁶ Stone, Merlin, a.g.e., s. 110

³⁷ Eski Ahid, Sayılar, 3/40

ler şunlardır. “Kadın erkeğin yarı değerindedir”.³⁸ Ayrıca Sayılarda ifade edildiğine göre kadınlar Hz. Musa nüfus sayımı yapıyor ama yalnız erkekleri sayıyor.³⁹ Adak hususunda da adağın erkek için kadının iki katı olduğu ifade ediliyor. Adak erkek için elli şekel, kadın için otuz şekel, genç erkekler için yirmi şekel, genç kızlar için ise on şekel olarak belirleniyor.⁴⁰ Yahudi örfü kadın konusunda mümkün merteye sert görünüyor. Kuşkusuz kadına yönelik bu nevi olumsuz Tevrat ifadeleri yalnızca tahrifle açıklanamaz, bu ifadelerde dönemin Yahudi toplumunun kadın anlayışının o dönem toplumuna hüküm vazederken Allah-ü Teâlâ tarafından da dikkate alınarak hükümlerin vaz’ edilmesiyle de yakından ilgisi olduğu su götürmez bir hakikattir. Âdem’in ilk olarak yaratılıp cennetten kovulması kıssası belki de Tevrat’ta kadın aleyhine yer alan ve en çok dikkati çeken kıssadır. Ancak bu kıssanın kritiğini daha sonra Tevrat’taki ilgili pasajlarla Kuran-ı Kerim’deki ilgili ayetleri kıyaslayarak daha sonra yapacağımızdan şimdi bu konuya değinmiyoruz. Aşağıda bunun kritiğini en ince ayrıntısına kadar yapacağız.

Ancak çoklukla dönemin tarihsel dokusundan kaynaklanıp ta Tevrat’a yansıyan bu pasajların dışında Tevrat’ta da ne olursa olsun bütün insanlar kadın erkek kulluk noktasında birbirlerine eşittirler. Zira kadında insandır, erkek de ve üstünlük takvada-
dır. Mezmurlar’da Hz. Davut dua ederken kulluk noktasındaki bu eşitliğe “Bana dön de bana acı; senin kuvvetini kuluna ver ve kendi cariyenin oğlunu kurtar”⁴¹ diyerek vurgu yapacak; kendisini Allah’ın cariyesinin oğlu olarak, Allah’ın kadın kulunun oğlu olarak nitelendirerek kadın ve erkeğin kulluktaki bu eşitliğine vurgu yapacaktı.

Ayrıca Tevrat’ta yönetici olduğundan da bahsedilen kadınlar da vardır. Yönetici olduğundan bahsedilen bu kadınlardan bir kısmından da peygamber olarak bahsedilmektedir. Ancak Maturidi itikadına mensup bizler kadın peygamber olduğuna inanmıyoruz. Bununla beraber Allah bilir ama isimleri peygamber olarak geçen bu kadınlar muhtemelen yalancı peygamberler de olabilmekle beraber bizim için konunun önemli yönü bu kadınlardan bir kısmından hem peygamber hem de hükümdar olarak bahsediliyor, bunlardan yalnız Saba melikesi Belkıs’ın ismi Kur’an’da da geçmektedir. Bu kadınlardan Atalya kraliçe olarak bir ülke yönetmiş ve kendisine karşı ayaklanma çıkarılmış netice de öldürülmüştür.⁴² Ayrıca gene İşaya’da “Kadınlar onlara saltanat ediyor”⁴³denilmektedir. Ayrıca kadın peygamber olarak nitelendirilen

³⁸ Eski Ahid, Levilkiler, 27/6

³⁹ Eski Ahid, Sayılar, 3/40

⁴⁰ Eski Ahid, Levililer, 27/2-5

⁴¹ Eski Ahid, Mezmurlar, 86/16; 116/16

⁴² Eski Ahid, II. Krallar, 11/2-15; II. Tarihler, 22/11, 23/6

⁴³ Eski Ahid, İşaya, 3/12

Debora'nın hükümdarlığından bahsedilmektedir."Ve o vakitte Loppidot'un karısı peygamber Dekora İsrail'e hükmediyordu".⁴⁴ Ayrıca gene Tevrat'ta Hulda diye bir kadının peygamberliğinden bahsedilmektedir.⁴⁵

İslam'ın kadın konusunda takındığı tavrı iyice anlayabilmek için öncelikle Kuran'ın ve Peygamberin kadına bakış açısına ve bu bakış açısı çerçevesinde Müslüman kadının sosyal konumunun nasıl şekillendiğine dikkatlice bakmak gerekecektir. Kuran-ı Kerim' de kadınlardan, kadınların sosyal konumlarından, kadınların sosyal konumlarından, onların hak ve vazifelerinden pek çok yerde söz edilmektedir. Kuran ta başlangıçtan itibaren kadın ve erkeği insan ve olmak bağlamında eşit görüyor ve onlara hitap ederken ayetlerde açıkça ortaya koyuyordu. "Ve onun ayetlerindendir ki O sizi bir tek nefisten yarattı ve o nefisten zevcini yarattı. Ve bu ikisinden (yeryüzüne) sayısız erkek yayıldı".⁴⁶ Bu ayette kadın ve erkeğin yaratılış itibarıyla insan olma noktasında farlı olmadıkları hiçbirine diğerine üstün kılar tarzda ifadelerin bulunmayışıyla yoluyla açıklanmıştır. Ayrıca Kuran meşhur "Cennetten Kovulma" kıssası hususunda da ne Havva, ne de Âdem'den yana tavır almaz, yani Havva'nın tüm insan neslinin cennetten kovuluşuna neden olduğu şeklindeki kadını daha baştan tüm insanlığın geleceğini mahvetmekle suçlayan ve kadını daha baştan bertaraf edip bir günah keçisi yapan Eski Ahitte yer alan Tevrat pasajlarındaki İsrail'i kabullenışı ortadan kaldırır. Kısaca Tevrat'tan "Cennetten Kovulma" kıssasının cereyan ediş biçimini okuyalım. "Rab tanrı Adem'e "Nerdesin"? diye seslendi. Adem "Bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim" dedi. "Rab tanrı çıplak olduğunu kim söyledi?" diye sordu. "Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin?" Adem yanıma koyduğün kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim ." diye yanıtladı. Rab tanrı kadına "Nedir bu yaptığın"? diye sordu. "Kadın yılan beni aldattı, o yüzden yedim" diye karşılık verdi. Bunun üzerine tanrı yılanı "Bu yaptığından ötürü bütün evcil ve yabanıl hayvanların en lanetlisi sen olacaksın. Karnının üzerinde sürünecek yaşamın boyunca toprak yiyeceksin. Seninle kadını onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, sen onun topuğuna saldıracaksın" dedi. Rab tanrı kadına, "Çocuk doğururken sana acı çektireceğim" dedi. Ağrı çekerek doğum yapacaksın, seni o yönetecek". Rab tanrı Âdem'e "Karnının sözünü dinlediğin ve sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi" dedi. "Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın, toprak sana diken ve çalı verecek, yaban otu yiyeceksin. Toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın.

⁴⁴ Eski Ahid, Hakimler,4/9

⁴⁵ Eski Ahid, II. Krallar, 22/14; II. Tarihler, 34/27

⁴⁶ 4/Nisa /1

Çünkü topraksın topraktan yaratıldın ve toprağa döneceksin".⁴⁷ "Böylece Rab tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem'i Aden bahçesinden çıkardı".⁴⁸

Tevrat'ın yukarıdaki ifadeleri İbrani ve Hristiyani gelenekte kadının insanlığın ilk günahından bile sorumlu tutulduğunu açıkça ortaya koyuyor. Bu ifadelere göre adeta bu günahın işlenmesinde kadın suçludur, şeytan da suçludur, suçsuz tek kişi vardır, o da Âdem. Adem adeta suçsuzmuş gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Oysa Kuran'a göre insanı saptıran yılan değil şeytan olup günahı işleyen de tek başına Havva değil, hem Havva hem Âdem'dir. Bu konuda Kuran'ın dikkati çeken diğer bir tavrı da Kuran'ın bir yer hariç şeytanın Hz. Âdem ve Havva'yı nasıl kandırdığını ve ikisinin de nasıl isyana saptıklarını anlatırken hep Arapça ikil ifade tarzını kullanmasıdır. Ancak Kuran sadece bir yerde tekil ifade kullanmıştır. Bu tekil ve ikili kullanımlara Kuran'dan verilecek örnekler ise şunlardır. "Biz; 'Ey Âdem! sen ve eşin cennete yerleşin, orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde nimetlerinden yiyecek, sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer şu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz' dedik. Şeytan onların ayağını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde bulundukları yerden (cennetten) onları çıkardı. 'Bunun üzerine bir kısmınız diğerinize düşman olarak cennetten çıkınız sizin için yeryüzünde barınak belli bir zamana dek yaşamak vardır' dedik."⁴⁹ Görüldüğü üzere bu ayette hem Havva'nın hem Adem'in günahlarından bahsolunuyor, ancak Taha Suresi 116'dan 121'e kadar olan ayetlerde şeytanın sadece Hz. Adem'in aklını karıştırdığından söz ediliyor, fakat gene de yasak meyveyi beraber yedikleri vurgulanıyor. "Bir zaman biz meleklerle: "Âdem'e secde edin! demiştik. Onlar hemen secde ettiler, yalnız İblis hariç – O di-retti. Bunun üzerine, ey Âdem, dedik, bu, hem senin için hem de eşin için büyük bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra yorulur sıkıntı çekersiniz! Derken Şeytan onun aklını karıştırıp "Ey Âdem! dedi, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi"? Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine kötü yerleri göründü. Üstlerini cennet yaprağı ile örtmeye çalıştılar. Âdem Rabbi'ne asi olup yolunu şaşırdı".⁵⁰ Buradaki ayetlerde de görüldüğü üzere Kuran burada konuya tamamen insanların bireysel sorumlulukları açısından yaklaşmaktadır. Yani yasak meyveyi yemeleri her ikisinin de bireysel suçlarıdır, günahlarıdır ve herkes dişi yada erkek herkes kendi günahından sorumludur. Yoksa Havva tüm insanlığın günah ke-çisi değildir. Kendisinden sonrakilerin hepsinin birden sorumluluğu niçin Havva'nın ya da Adem'in olsun ki; bu Hristiyanların aslı suç kavramına benzer ki bu *İslam dü-*

⁴⁷ Eski Ahid, Yaratılış, 3:23

⁴⁸ Eski Ahid, Yaratılış, 3:23

⁴⁹ 2/Bakara /36

⁵⁰ 20/Taha /116-121

şüncesindeki tanrı tasavvurunun ve "adlullah" kavramının tamamen dışındadır. İslam hiç kimsenin doğuştan günahkâr olduğunu kabul etmediği gibi, bir tek kişi yüzünden tüm insanlığın suçlu olacağını da asla kabul etmez. Suç Havva'nın olsa bile Âdem de meyveyi yemeyebilirdi de. Havva'nın Âdem'e yasak meyveyi yemesi yönünde telkini olup olmadığı Kuran ayetlerinden açıkça çıkmamakla beraber; velev ki Havva Âdem'e böyle bir telkinde bulunmuş olsa bile. Âdem bu telkine uymak zorunda değildi. Allah'ın kendine verdiği cüzi irade ve aklı kullanarak Havva'ya karşı çıkabilirdi. Oysa Âdem böyle yapmadı. Meyveyi yiyerek günah işlemeyi tercih etti; yani burada bir suç varsa bu ortaklaşa işlenen bir suçtur.

Böylelikle Kuran'ın kadına özel olumsuz bir tavrı olmadığını anladıktan sonra ama kadınların Tanrı yahut Tanrıça da olmadıklarına dair Kuran'ın reddine bakalım. Buna yapabilmek için Cahiliye Araplarının pagan inançlarına da göz atmak gerekecektir.

Hazret-i Muhammed (s.a.v.) insanları İslamiyet'e davet etmeye memur edildiği zaman dünya birçok sorunlarla karşı karşıya bulunuyordu. Birçok ahlaki, medeni, kültürel, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini meseleler çözüm bekliyordu. Ortada Roma, Yunan ve İran sömürgeciliği vardı; sınıf ayrımı ve sınıf kavgası vardı. Haksız ekonomik sömürü vardı ve ahlaki bozukluk ve saplantılar da vardı. Bizzat Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vatanı olan Arabistan bin bir sorunun altında eziliyor ve kıvranıyordu. Ülke cehalet, delalet, ahlaki bozukluk, yoksulluk, sefalet, anarşi, başıboşluk ve iç savaşın pençesi altında idi. Arabistan'ın Yemen'e kadar olan bölgesi, doğu ve güney sahil şeridi ve Irak'ın verimli toprakları, hepsi İranlıların hâkimiyeti altında idi. Arabistan'ın Yemen'e kadar olan bölgesi, doğu ve güney sahil şeridi ve Irak'ın verimli toprakları, hepsi İranlıların hâkimiyeti altında idi. Kuzeyde Hicaz'ın iç kesimlerinde Yahudi sermaye sahipleri hegemonyalarını kurmuşlardı. Yahudi sermaye sahipleri Arapları iktisadi açıdan esir almışlar ve her tarafta faiz ağını örmüşlerdi. Arabistan'ın Batı kıyısının tam karşısında Hristiyan Habeş İmparatorluğu hüküm sürüyordu. Bu İmparatorluğun bir hâkimi kısa bir süre önce Mekke'ye ve Kâbe'ye yürümüştü. Aynı dinden olanların nüfuzlu bir grubu bizzat Hicaz'da ve Yemen'de siyasi ve iktisadi üstünlük sağlamış durumda idi.⁵¹

Hiz. Muhammed(s.a.v.) peygamberlik görevine başlamadan önce dünyanın dini manzarası yürekler acıydı. Şirk ve putperestlik almış, yürümüştü. Dinsiz ve imansız milletler ağaç, taş, altın, gümüş ve diğer maddelerden yapılmış çeşitli vücut ve yüz hatlarına sahip olan heykellere taparlardı. Bu putlar he tip ve boyda idiler. Tanrı ve Tanrıçaların bütün bir şeceresi çıkarılmıştı, bunların çeşitli kuşakları vardı. Hiçbir Tanrı

⁵¹ Mevdudi, Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hiz. Peygamber'in Hayatı, Pınar Yay., s. 377.

karısız, hiçbir Tanrıça kocasız değildi. Tanrı ve Tanrıçalar insanlar gibi yemek yeme, içme ve diğer zevklerini tatmin etme ihtiyacını da duyarlardı. Bunlara tapanlar ise, bu ihtiyaçların karşılanması konusunda hiç bir fedakârlıktan kaçınmazlardı. Müşriklerin büyük çoğunluğu Tanrı'nın insan kılığına girdiğine ve bazı temsilcileri olduğuna inanırlardı. Gerçi Hristiyanlar tek Allah'a inandıklarını iddia ederlerdi, ama bu tanrının da bir oğlu vardı. Baba ve oğul Tanrıların yanı sıra üçüncü bir Tanrı Ruhu'l Kudus idi. Ayrıca bazı Hristiyanlar, Tanrı'nın anası veya kaynanası olduğunu da kabul ederlerdi. Tek Tanrı'ya inandıklarını iddia edenler arasında Yahudiler de vardı. Fakat Yahudilerin tanrısı da maddiyat ve fizikle ilgili olup pek çok insani sıfatları haizdi. Bu Tanrı icabında dolaşır ve insan kılığına girerdi. Bazen kullarından biriyle güreşirdi. Ayrıca bu Tanrı'nın Üzeyir adında bir de oğlu vardı. Bu dini toplumların dışında Mecusi(Zerdüştler), yani ateşe tapanlar ile yıldızlara tapan Sabiiler de vardı.⁵²

Müşrik Cahiliye Araplarının bazı meşhur putları şöyledir. "Lat: Lat'ın bulunduğu yer Taif'ti. Beni Sakif bu Tanrı'ya öylesine bağlıydı ki, Yemen valisi Ebrehe, aralarında fillerin bulunduğu ordusuyla Mekke'ye yürüdüğü sırada Taif'liler bu Tanrı'nın putunu korumak ve onların Kâbe'ye gitmelerini sağlamak için düşman kuvvetlerine ellerinden gelen yardımı sağladılar. Halbuki bütün Araplar Beni Sakif'de Kâbe'nin Allah'ın evi olduğuna inanırlardı. Lat'ın anlamı konusunda ulema arasında ihtilaf vardır. İbn Cerir et-Taberi'nin tetkiklerine göre, Lat, Allah kelimesinin femini(müennes) dir. Yani "Allahun" kelimesi erkeği "Allahatun" kelimesi de dişisini belirtmektedir. Lat kelimesinin kökü "leva" ve "yelvi"dir, ki dönmek ve birinin önünde eğilmek anlamına gelirler. Müşrikler buna ibadet ettiği, önünde eğildiği ve tavaf ettiği için kendisine "Lat" derdi ve bunun lette/yelitu kökünden geldiğine inanırdı. Bu kelimeler, bulaştırmak, bulandırmak ve batırmak anlamlarına gelirler. İbn Abbas ve Mücahit Lat'ın aslında Taif yakınlarında tepe ve kayalıklarda yaşayan bir kişi olduğunu ve oradan gelip geçenlere yiyecek ve içerek verdiğini, öldükten sonra da kendisi için bir anıt dikildiğini beyan etmektedirler. Gerçi bu beyan İbn Abbas ve Mücahit gibi çok değerli zatlardandır, ama bunu kabul etmekte tereddütlüyüz. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi Kuranı Kerim Lat ve diğer iki Tanrının kadın olduğunu belirtiyor oysa İbn Abbas ile Mücahid'in rivayetlerine göre kendisinin erkek olduğu anlaşılıyor."⁵³

"Uzza: Uzza'nın kökü izzet, namus, iffettir. Dolayısıyla Uzza, "izzetli" veya "namuslu" demektir. Bu Kureyş kabilesinin en büyük tanrıçasıydı. Bu tanrıçanın mabedi, Mekke ile Taif arasında Nahle mevkinde Huraz mevkiinde idi. Beni Haşim'in müttefikleri olan Beni Şeyban bu Tanrıça'nın koruyucularıydı. Kureyş ve diğer aşirete mensup olanlar bu tanrıçaya ibadet ediyor, dilek ve isteklerde bulunuyorlardı.

⁵² Mevdudi, a.g.e., s.378-379.

⁵³ Mevdudi, a.g.e., s.381-382.

Ayrıca her türlü armağan verir ve kurban keserlerdi. İbn Hişam'ın rivayetine göre Ebu Uheyre ağlıyor, sebebini sordu: "Ebu Uheyre, nedir senin bu halin? Ölümünden mi korkuyorsun? Ebu Uheyre dedi ki: "Vallahi Ebu Leheb ben ölümünden korkmuyorum. Beni üzen benden sonra Uzza'nın bakımının yapıp yapılmayacağıdır." Ebu Leheb dedi ki, arkadaş sen canını üzme, bu tanrıçaya ibadet ve korunması senin hayatına bağlı değildir." Ebu Uheyre bunun üzerine rahat nefes aldı ve sükûnet içinde son nefesini verdi."⁵⁴

"Menat: Menat tanrıçasının mabedi Mekke ile Medine arasında, Kızıldeniz sahilinde Kudeyd mevkiinde idi. Bu tanrıçaya özellikle beni Huzza, Eys ve Hazrec'e mensup olanlar bağlıydı. Bu tanrıça için hac ve tavaf yapıldı ve kurbanlar kesilirdi. Hac mevsiminde, hacılar Kâbe'de Beytullah'ı tavaf ettikten sonra, Arafat ve Mina'ya geçer ve oradan Menat'ı ziyaret etmeye giderlerdi. Bu tanrıçayı tavaf etme niyetini önceden yapmış olanlar ise, Safa ve Merve arasında koşmazlardı."⁵⁵

"Kur'anı Kerim'in Nuh suresinde, Arapların sonradan tapmaya başladıkları Nuh kavmine ait olan bazı tanrı, tanrıça ve putların isimleri vardır. İslamiyet'in doğuşundan önce bütün bu putlar için Arabistan'ın çeşitli bölgelerinde mabetler yapılmıştı. Araplar, Nuh tufanından kurtulmuş olan bazı kimselerden, eski tanrı ve tanrıçalarının adlarını öğrenmiş olabilirler. Nuh kavminde tekrar şirk baş gösterince veya evlatlarından putperestlikle ilgili inanç ve fikirler daha sonraki kuşaklara geçince çeşitli putlar yapılmış ve tapınaklar inşa edilmiş olabilir. Nuh kavminin belli başlı putları şunlardı."⁵⁶

"Vedd: Vedd, Kudaa kabilesinin bir kolu olan Beni Kelb bin Vebre'nin tanrısıydı. Bu tanrının mabedi Dumetu'lCendel'de idi. Arabistan'dan çıkarılan kitabelerde bu tanrının ismi Veddem Ebem(Vedd Baba) olarak geçmiştir. Kelbi'ye göre Vedd'in putu dev ve heybetli bir erkek gibiydi. Kureyşliler de Veddi tanrı olarak kabul ediyorlardı ve çeşitli heykellerini yapmışlardı. Kureyşliler veddi tanrı olarak kabul ediyorlardı ve çeşitli heykellerini yapmışlardı. Kureyşliler buna "Vedd" derlerdi. Tarihte bir kişinin adı Abd-i Vudd (Vudd'un kulu) olarak kaydedilmiştir."⁵⁷

"Suva: Bu Huzeyl kabilesinin tanrıçasıydı. Heykeli de bir kadın gibiydi. Bunun mabedi, Yanbu yakınlarında Rubat mevkiinde idi."⁵⁸

"Yeğus: Yeğus, Tay kabilesinin bir kolu olan Enam ve Mezhic kabilesinin bazı kollarının mabuduydu. Mezihciler, bunun putunu Yemen ile Hicaz arasında Curş mev-

⁵⁴ Mevdudi, a.g.e., s.382.

⁵⁵ Mevdudi, a.g.e., s.383.

⁵⁶ Mevdudi, a.g.e., s.382.

⁵⁷ Mevdudi, a.g.e., 383.

⁵⁸ Mevdudi, a.g.e., s.383.

kiinde yapmışlardır. Bu put bir arslan şeklinde idi. Bu put bir arslan şeklinde idi. Kureyşlilerden bazılarının Abd-i Yeğus olduğu tespit edilmiştir.”⁵⁹

“Yeuk: Yeuk Yemen’in Hemdan bölgesinde yaşayan Hemdan kabilesinin Al-i Zul Kula kolunun mabuduydu ve Belha yakınlarında bir akbaba şeklinde putu vardı. Saba(Sebe)’dan çıkarılan kitabelere göre bunun adı “Nesur” sahipleri derlerdi. Arabistan’da çeşitli bölgelerde bulunan tarihi kalıntılar ve harabelerde tapınaklar üzerinde çok sayıda akbaba heykeli ve kabartmaları görülmüştür.”⁶⁰

Cahiliye Arapları bu putlara Allah’ın yansıra tapmaktaydılar ve bu tapınma hususunda Kuranı Kerim’in bakış açısı şöyledir.

“Onlara ‘kendilerini kimin yarattığını sorsan’, Allah derler.”⁶¹

Ankebut suresinde de şöyle buyrulmuştur.

“Eğer onlara gökleri ve yeri yaratan kimdir, güneşi ve ayı musahhar kılan kimdir? Diye sorsan Allah’tır derler... Eğer onlara ‘Gökten suyu indirip onunla ölümünden sonra yeri canlandıran kimdir?’ diye sorsan, Elbette Allah’tır derler.”⁶²

Müminun suresinde şöyle buyrulmuştur.

“Habibim de ki, ‘Eğer biliyorsanız söyleyin yeryüzü ve onda olanlar kimindir?’ Allah’ındır’, diyecekler. Sen de deki, ‘O halde düşünüp ibret almaz mısınız? ‘De ki, yedi göğün ve büyük arşın rabbi kimdir? ‘Allah’ındır’ diyecekler. Deki ‘Her şeyin mülkü, tasarrufu kimin elindedir? O korur ve kendisi korunmaya muhtaç değildir.’ (Yine) ‘Allah’ındır’ diyecekler...”

Diğer bazı misaller şunlardır.

Deki, “Gökten ve yerden size rızık veren kimdir?” O kulaklara ve gözlere malik olan kimdir? Diriyi ölüden, ölüyü diriden çıkaran kimdir? Bütün işleri tedbir ve idare eden kimdir?’ Onlar ‘Allah’tır’ derler.”⁶³

“Sizi karada ve denizde gezdiren O’dur. Hatta gemiye binip güzel bir hava ile gittikleri zaman ferahlanırlar, şiddetli rüzgâr gelip her taraftan dalgalar, üstlerine hücum eylediğinde boğulacaklarını zannederler. Ve Kemali İhlâs ile “Eğer bizi bundan kurtarırsan sana şükür edenlerden oluruz.” Diye dua ederler. Vakta ki Allah kurtarır derhal yeryüzünde haksız yere azgınlık yaparlar.”⁶⁴

Aynı duruma İsra suresinde de temas edilmiştir.

⁵⁹ Mevdudi, a.g.e., s.383.

⁶⁰ Mevdudi, a.g.e., s.383.

⁶¹ 43/Zuhruf/87

⁶² 29/Ankebut/61

⁶³ 10/Yunus/31

⁶⁴ 10/ Yunus/22-23

“Size denizde bir sıkıntı ve zarar dokunursa O’ndan başka taptığınızı unutursunuz. Fakat O sizi ondan kurtarıp çıkarınca, yine yüz çevirirsiniz.”⁶⁵

Cahiliye Arapları mal ve mülklerini mal ve mülklerini Allah ve diğer tanrılar arasında pay ediyorlardı.

“Müşrik Araplar, toprağın Allah’ın olduğuna inanıyor, mahsullerin de onun emriyle yetiştiğini biliyorlardı. Hayvanların malikinin Allah olduğuna iman ederlerdi. Fakat kendilerine nimetlerin, zenginliklerin ve diğer imkânlarını tanrı, tanrıça, cin, melek, gökteki yıldızlar ve büyük evliyaların ruhlarının sayesinde ihsan edildiğini sanıyorlardı. Araplar bu tanrı, tanrıça ve ruhların, kendileri ile Allah arasında birer araç olduğunu ve bunlar kızdığı takdirde her şeyden mahrum olacaklarını zannediyorlardı. Dolayısıyla bunları memnun etmek üzere tarlalarından elde ettikleri mahsuller ile hayvanlarını ikiye bölerek yarısını Allah’a yarısını da bunlara adıyorlardı. Allah’a adıyorlardı, zira tarla ve hayvanları ondan geliyordu. Tanrı, tanrıça ve cin ile perilere adıyorlardı, zira kendi aile ve kabilelerin koruyucusu sanıyor ve onları memnun etmek istiyorlardı.”⁶⁶

Cahiliye Arapları geçmişteki ermiş ve salih kişilerin putlarını yapmışlar ve bunlara tapıyorlardı.

“Arap kabilelerinden Raiba, Gassan, Kelb, Taglib, Kudaa, Kinane, Hars, Kab ve Kinde’de çok sayıda Hristiyan ve Yahudiler vardı. Bu Ehl-i Kitap da evham ve hurafelere esir düştükleri için dinlerinin asıl şekilleri bozulmuş ve aralarına birçok batıl itikat ve inançlar yerleşmişti. Her iki dine mensup olanlar, peygamberlerine, evliyalarına, havari ve şehitlerinden birçoğuna tapmaya başlamışlardı. Aslında müşrik Arapların çoğu eskiden alelade insan iken sonradan ilah ve tanrı derecesine çıkarılan kişilere taparlardı. Sahihi Buhari’nin rivayetine göre Vedd, Suva, Yeğus, Yeuk ve Nesr hepsi eskiden ermiş kişilerdi, fakat sonradan birer tanrı haline getirilmiş ve putları dikilmişti. Hz.Aişe’nin rivayetine göre, İsaf ve naile eskiden insandılar. Benzeri rivayetler, Lat, Uzza ve Menat hakkında da vardır. Yine Arapların rivayetine göre Allah, Lat ve Uzza’yı o kadar severdi ki kışLat yazı da Uzza’da geçirirdi.”⁶⁷

Atalar kültürüne tapınma çerçevesinde Cahiliye Arapları mezarlara da tapıyorlardı.

“Nahl suresinde 21. ayette bazı suni ve yalan tanrı ve tanrıçalar tekzip edilmiştir. Bunlardan melek, şeytan, cin veya ağaç ve taştan yapılmış putlar değil mezar ve mezardakiler kast edilmiştir. Çünkü melek, cin ve şeytanlar hiç olmazsa yaşıyorlar. Hâlbuki söz konusu surede “onlar diri değil ölümlerdir” denilmiştir. Ayrıca şunlara da ilave edilmiştir, “Ne zaman dirileceklerini bilmezler”. Zira ağaç veya taştan putlar için dirilmek söz konusu olmaz. Demek ki Araplar geçmişte ölmüş ve mezara

⁶⁵ 17/İsra/67

⁶⁶ Mevdudi, a.g.e., s. 385

⁶⁷ Mevdudi, a.g.e., s. 387.

girmiş, derviş, evliya, Salih ve şehitlerin ruhlarına yalvarır, çeşitli dilek ve istekte bulunurlardı. Bu gerçekler ortada iken, cahiliye döneminde Arabistan'da ölümlere ve mezarlara tapılmadığını söylemek isteyen varsa, onun Arabistan'ın tarihinden haberi olmadığını söyleyebiliriz.”⁶⁸

Ayrıca cahiliye Arapları meleklerin kadın şeklinde putlarını yapmışlardı.

“Arap tarih kitaplarında Kureyş, Cüheniyye, Beni Seleme, Huzaa, Beni Müleyh ve bazı diğer kabilelerin, melekleri Allah'ın kızları olarak kabul ettikleri anlaşıyor. Arap kabileleri, melekleri tanrıça haline getirmişlerdi ve putlarını kadınların vücudu ve yüz hatları gibi yapmışlardı. Araplar bu putlara kadın elbiseleri ve mücevher giydirelerdi, ibadet ederlerdi, dilek ve istekte bulunurlardı.”⁶⁹

Allah ve resulü öncelikle şirkle, insan zihin ve kalbini bölen parçalayan, antropomorfik ve antropopatik ve sonu paganizme (putperestliğe) giden tanrı anlayışıyla vahiy yoluyla önemli bir mücadele başlatmışlardır. Bu mücadele kuşkusuz ki çok çetin bir mücadele olmuştur. Hele üç yıllık boykot süreci Müslümanlar açısından en zor süreç olmuştur ve neticesi Hicret ile nihayetlenmiştir.

Öncelikle Şirkle ilgili Kuran pasajlarına biraz dikkatle bakmak gerekecektir. “O düşündü ve ölçtü biçti. Canı çıkası ne biçim ölçüp biçti. Sonra baktı. Sonra kaşlarını çattı, suratını astı. Sonra da sırt çevirip büyüklük tasladı. “Bu sadece öğretilen gelen bir sihirdir. Bu Kuran yalnızca bir insan sözüdür.” dedi.”⁷⁰

“Orada varılacak olan cennet vardır. O ağacı örten örtmüştü. Muhammed'in gözü oradan ne kaydı ne de onu aştı. Rabbinin en büyük delillerini gördü. Ey inkârcılar, Şimdi Lat Uzza ve bundan başka üçüncüleri olan Menat'ın ne olduğunu söyler misiniz? Demek erkekler sizin dişiler Allah'ın öyle mi? Öyleyse bu haksız bir paylaşmadır. Bunlar sizin ve atalarınızın taktığı bir takım isimlerden başka bir şey değildir. Allah buna dair bir delil indirmemiştir. Kendilerine Rablerinden doğruluk rehberi gelmiş olduğu halde, onlar sadece zanna ve canlarının istediğine uymaktadırlar.”⁷¹

Sizi tek bir nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan var eden Allah'tır. Erkek eşine eşî hafif bir yük yüklendi ve onu taşıdı. Yükü ağırlaşınca karı-koca birlikte Rableri Allah'a:

“Bize kusursuz bir çocuk verirsen, andolsun, şükredenlerden olacağız.” diye yalvardılar. Allah onlara kusursuz bir çocuk verince kendilerine verdiği şeyde Allah'a ortaklar koştular. Allah onların ortak koşmalarından yücedir. Kendileri yaratılmış Allah'a ortak koşuyorlar. Oysa putlar onlara da yardım edecek güçte değil kendileri-

⁶⁸ Mevdudi, a.g.e., s.388.

⁶⁹ Mevdudi, a.g.e., s.388.

⁷⁰ 74/Müddesir/18

⁷¹ 16/Nahl/23

ne de. O putlar onlara da yardım edecek güçte değil, kendilerine de. Onların yürüyecek ayakları mı var, tutacak elleri mi var görecektir gözleri mi var? De ki, ortaklarınızı çağırın sonra bana tuzak kurun ve bana göz açtırtmayın. Çünkü ben kitabı indiren Allah'ın himayesindeyim. O iyileri himaye eder. O'nu bırakıp taptıklarınız, kendilerine de yardım etmezler size de yardım etme güçleri yoktur. Onları doğru yola çağırırsan duymazlar. Sana baktıklarını görürsün, oysa onlar görmezler.⁷²

"Mescitler Allah'ındır. Öyleyse oralarda Allah'la birlikte başkasına yalvarmayın. 36/74. Kendilerine yardım dokunur, diye Allah'tan başka Tanrılar edindiler. Oysa onlar yardım edemezler, ancak kendileri o Tanrılara koruyuculuk için nöbet beklerler".⁷³

"Putperestler O'nu bırakıp, bir şey yaratmayan, bilakis kendileri yaratılmış olan; kendilerine zarar da fayda da veremeyen, öldürmeye diriltmeye ve ölümden sonra tekrar canlandırmaya güçleri yetmeyen tanrılar edindiler".⁷⁴

Geriye sadece şu üç soru kalmaktadır, "Allah neden Kuran'da kendisi için 'Hüve' ifadesini kullanmaktadır?" ve "'Allah' Kelimesinin Aslı Nereden Gelmektedir?" ve "Niçin Allah'ın Kuran'da kendisi için kullandığı zamir şahıs erkek şahıs zamiri de kadın şahıs zamiri değil?"

Bu sorunun kökeni öncelikle Allah kelimesinin kökeninde gizlidir. "**Allah (cc) esmasıyla malum, sıfatlarıyla muhat, Zatıyla mevcud-u meçhul olan bir Zat-ı Ecclî-i Âlâ'dır.** Allah ismi Allah'ın "Zat İsmi'dir" "İsm-i Celâl"dir. "Lafzâtullah"dır. "İsm-i Hassı"dır. Sair bütün sıfat ve isimleri içinde olan "İsm-i Camî"sidir. Allah Lafzı'nın bütün harfleri Allah'a delâlet eder ve ifade ederler:

Başta "elif" tek başına Allah'ın adını remz eder. Arap edebiyatında, lügaz sanatında harflerin belli manalara remz ettiğini biliyoruz. Evet, elif Allah'a delalet eder. Allah kelimesini elifsiz olarak ele aldığımız zaman "**Lillâh**" kalır ki, yine Allah'ı ifade eder. "Lillâh"daki, "lâm"ı kaldırdığımız zaman "**lehü**" kalır ki yine Allah'a işaret eder. "Lehü"nün başındaki, ikinci "lâm"ı da kaldırdığımız zaman, "**Hü**" kalır ki yine "**O**" demek ve Allah'a işaret eder. Kuran'ı Kerim'de, Allah'ın isimleri içinde en çok geçen ismi "**ALLAH**" ismidir. "**Allahü**" olarak; **980 defa**, "**Allahe**" olarak; **592 defa**, "**Allah'î**" olarak; **1125 defa** Toplam olarak **2697 defa** geçmektedir. Kuran'ı Kerim'de "Allah" kelimesinin önünde başka bir İsm-i İlahî geçmemektedir. Bu da "Allah" ismine ihtiram'dır. Sadece "Hüve" öne geçer. O da "hüve"nin hava gibi her ismin içine girebilmesindendir. Zaten "Hüve" Allah'ın isimlerinden değildir. Sadece zamir olarak kullanılır. **Allah:** Acaba "Allah" kelimesinin aslı nedir? Hangi kelimelerden türemiştir? Çünkü her kelimenin bir kökü, bir aslı vardır. O kelimedenden işti-

⁷² 7Araf/189-197

⁷³ 72/Cin/18

⁷⁴ 25/Furkan/3

kak eder. “Allah” kelimesinin oluşumu, meydana gelmesiyle alakalı pek çok tespitlerden özellikle iki tanesi dikkat çekiyor. Veya bütün bu tespitleri iki ana grupta toplayabiliriz: **“Allah” kelimesi ile alâkalı iki ana görüş vardır:**

1- Kelimenin her hangi bir kökten türemiş olmayıp sözlük manası da taşımadığı ve gerçek mâ’budun özel adını teşkil ettiği yahut sözlükte bir anlamı olsa bile, gerçek mâ’buda ad olunca bu anlamını kaybettiği şeklinde ki kanaat ve tespit benimsenmektedir.

2- Kelimenin çeşitli köklerden türemiş olabileceğini söyleyenler de vardır.

Bu ikinci guruba göre: 1-) “İlâh” kelimesinden türemiş olup, başına harf-i ta’rif getirilmiştir. Bir taraftan El-ilâh şeklinde dildeki yerini almışken, diğer taraftan kullanım sırasında dile kolaylık sağlamak maksadıyla asıl kelimenin hemzesi kaldırılmış lâm’lar birleştirilmiş (idğam yapılmış) ve azamet ifade eden kalın bir ses verilerek Allah tarzında okunmuştur. **2-) “İlâh”** kelimesi ise; “ABADE” manasında “ELEHE-YÊLEHÜ”den isticâk ederek “Allah” kelimesi olarak ifade edilmiştir. Yani “Ma’bud-u Hakiki” sadece O’dur. Kulluk sadece O’na layıktır manalarına gelir. **3-) “İlâh”** kelimesi “hayret ve şaşkınlık içinde kalmak, gönülden bağlanıp, sığınmak” manasındaki “ELİHE-YÊLEHÜ” veya “VELİHE-YEVLEHÜ” kökünden ism-i meful manasında bir mastar olup “tapınılan, yüceliğinin karşısında hayrete düşülen, gönülden bağlanılıp sığınılan” manalarını ifade eder. **4-) “İlâh”** kelimesi: “Gizlenmek, duyu idrâkinin fevkinde olmak” anlamındaki “LEHE-YELÎHÜ” kökünden “leyh-lâh” kelimesinden türemiş olup, duyu idrâkinin ötesinde bulunan demektir. “LEHÜ” kelimesinin başına harf-i ta’rif getirilmiş ve “lâm” ile birleştirilmiş ve Allah kelimesi meydana gelmiştir. **“Allah” kelimesi hakkında çok özet bir malumat sundum. Allah’ın Zat, Sıfat, Şen ve Esma’sıyla alakalı geniş malumat daha sonra aktarılabilir. Başka kelimelerden ve Risale Nurlardan da bakabilirsiniz.**⁷⁵

Allah’ın ve meleklerin isimleri, neden sadece erkeklere konuyor? Bir de, Allah ve melek için, erkeklik dişilik söz konusu değilken, müzekker [eril] olan hüve şahıs zamirinin kullanılmasının sebebi nedir?

Önce ikinci suali cevaplandıralım: Bu, Arap dilinin özelliğindendir. Türkçede böyle erkek ve kadın için ayrı şahıs zamirleri yoksa da, birçok dilde, farklı şahıs zamirlerinden başka, kelimeleri belirli hâle getiren erkek ve kadına mahsus tanım edatları vardır. Bunlara Fransızca article, Almanca artikel denir. Müzekker kelimeye Fransızcada masculin, müennes kelimeye de feminin denir. Masculin olan kelimeler için le, feminen olan kelimeler için la kullanılır. Kelimelerde, eşyalarda erkeklik dişilik

⁷⁵ ErişimTarihi: 16. Şubat. 2011, http://necdeticel.com.tr/haberler/allah_kelimesinin_asli_nereden_gelmektedir_2.htm

olmaz, ama dilin kuralı budur. Türkçeye geçmiş kelimelerden birkaç örnek verelim: Le tracteur = traktör, le train = tren gibi kelimeler için erkeklere mahsus tanım edatı kullanılır. La bicyclette = bisiklet, la radio = radyo gibi kelimeler için dişilere mahsus tanım edatı kullanılır. Trene de, bisiklete de binilir. Biri dişi, biri erkek kelimeyle bildirilir. Yani bunların erkek ve dişiyle hiç alakası yoktur. Dilin kaidesi böyledir. Almancada der ve die yani erkek ile dişi, bir de erkek ve dişi olmayan das artikeli vardır. Bu da bu dilin özelliğinden ileri gelir. Der Tisch [masa], die Tür [kapı], das Fenster [pencere] gibi. Türkçede, o kelimesi, hem erkek, hem kadın, hem de eşya için kullanılır, ama Fransızca, erkek için il, kadın için elle kullanılır. İngilizcede de, erkek için he, kadın için she, bir de eşya için it kullanılır. Arapçada da, erkek için 'hüve', kadın için 'hiye kullanılır. Bu da bu dilin özelliğindendir. Allah Teâlâ ve melekler için de, erkek için kullanılan hüve şahıs zamiri kullanılır. İmam-ı Rabbani hazretleri buyuruyor ki: Melekler, erkek ve dişi değildir. Kuran-ı kerimde meleklerin, erkeklere mahsus şahıs zamirleriyle bildirilmesi, üstünlük bakımındandır. Nitekim Allah Teâlâ, kendini de bunun için böyle bir zamirle bildirmektedir.⁷⁶ Meleklerin ismi olan Cebrail, Mikail, İsrail, Rıdvan erkeklere konuyor. Melek ismi ise kadınlara konuyor. Hristiyanlar melekleri kız zannediyorlarsa da, isimleri ister erkeklere konsun, ister kadınlara konsun, melekler erkek veya dişi değildir. Allah Telânın isimleri, müennes [dişil] hâle getirilerek kadınlara konuyor. Mesela erkeklere Latif, kadınlara Latife deniyor. Allah kelimesi, özel isimdir. Hiçbir dilde karşılığı olmaz. Allah kelimesinde müzekkerlik ve müenneslik, yani erkeklik ve dişilik de yoktur. İlah kelimesinin ise her dilde karşılığı, bazı dillerde de müzekker [erkek] ve müennes [dişi] şekli vardır. Mesela Arapçada İlah-İlahe, Türkçede Tanrı-Tanrıça, İngilizce God-Goddess, Fransızca Dieu-Deesse, Almanca Gott-Göttin gibi. Bu kelimelerin hiçbiri Allah ismi yerine kullanılmaz. Allah manasında, yalnız Allah kelimesini kullanmak gerekir, çünkü Allah Teâlâ, (Benim ismim Allah'tır. Bana, Allah diye dua ve ibadet edin) buyuruyor. İlah manasında, her millet kendi dilindeki kelimeyi kullanır, fakat Allah kelimesi her dilde aynıdır.⁷⁷

Demek ki Allah'ın kendi zatı için Kuran-ı Kerim'de eril ifade kullanması İslam öncesinde Arapların melekeler ve Allah'a dişilik nispet etmeleriyle ilgisi vardır. Bu durumun tam tersi olmak üzere Allah Teala da mecazi ve alegorik ve umumi bir ifade olmak üzere kendisi için eril ifade, eril zamir kullanmıştır. Dolayısıyla bu sadece genellik ifade etmesi açısından, yoksa Tanrıya cinsiyet ifade etmek anlamında değildir. Ve Allah çoluk çocuk sahibi olmadığını olmayacağını çünkü cinselliğinin olmadığını kendisi Kuran'ın muhtelif yerlerinde belirtmekle beraber bunu en açık

⁷⁶ 4/Nisa/117

⁷⁷ Erişim Tarihi: 16.Şubat.2011, <http://dinimizveislam.blogspot.com/2010/12/erkek-sahs-zamiri.html>

İhlas suresinde “Lem Yelid ve Lem Yuled” ifadesiyle açıkça belirtmiştir. Kuran’ın daha farklı yerlerinde bu ve benzeri itirazlar devamlı surette vardır.

Sonuç

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Allah baştan sona bütün temel bir inancı tevhit inancını yerleştirmek üzere Kurani Kerim’i göndermiştir. Ve baştan sona bütün Kuran Allah’ın cinsiyeti olmadığını, erkeğe de torpil geçmediğini açıkça ifade etmektedir. Zaten Tanrı’nın lügatinde torpil değil adalet kelimesi olduğunu tahmin etmek hiç de zor değildir. Dolayısıyla Tanrı erkeğe torpil geçmediği gibi gerek Bachofen gerek diğer Aydınlanmacı düşünürlerin dediği gibi tarihin kimi dönemlerinde Likya toplumunda ya da diğer deyişle Liken uygarlığında ve İrokoa yerlilerinde olduğu gibi kadınların egemen olduğu toplumların geçmişte yaşandığına ve Saba Melikesi Belkıs’ın kıssasıyla Kuran’ın da buna şahitlik ettiğini vurgulamak gerekmektedir.

Ancak anaerkil toplumların var olmasıyla bir kadına tanrıçalık yahut bir erkeğe tanrılık izafe edilmesinin ayrı mevzular olduğunun ve ikisinin birbirine karıştırılmaması gerektiğinin önemle altının çizilmesi gerekmektedir. Kuran pek çok ayette Allah’ın varlığı ve birliğinden, ehadiyet ve vahdaniyetten bahsetmektedir. Bu ehadiyet ve vahdaniyet Kuran’ın en temel vurgusudur. Bu vurgu bütün Kuran’a yayılmıştır ve Kuran’ın özüdür.

Kuran en başta buna yani vahdaniyete vurgu yapar. Kuran’ın bu vahdaniyet vurgusu o kadar önemlidir ki, Peygamber’in bütün mücadelesinin özünde sadece ve sadece bu vahdaniyet vurgusu vardır. Bunu “Hanginiz Muhammed?” adlı kitapta İhsan Eliaçık çok açık ve veciz bir biçimde şöyle ifade etmektedir.

Kurandan önceki eski dünya dinleri kutsal tanrı-devletlerin dünyasıydı. Böylesi bir dünyada o tek kişilik varlığı ile insana yer yoktu. Dünya, yer gök tanrıları tanrıların oğulları, temsilcileri, panteonları, kutsal hanedanları ve aileleri tarafından paylaşılmıştı. Kuran geldi, “Allah birdir. Bölünmez bir bütündür. Doğmamış ve doğrulmamıştır. Hiçbir şey ona denk olamaz.” dedi ve yeni bir çağ başlattı. Yer ve gök tanrılarının oğullarının, temsilcilerinin, kutsal hanedanların, ailelerin, tapınakların, din adamlarının önünde böcekler gibi yerlerde sürünen o tek kişilik varlığı ile insanoğlunu tutup ayağa kaldırdı. “Ancak sana ibadet ederiz. Ancak senden yardım dileriz.” sözleri bu anlamda, Kuran’ın eski dünya tanrılarına, tanrı taslaklarına, oğullarına, temsilcilerine, kutsal hanedanlarına, ailelerine peygamber oligarşilerine isyanı ifade eder. İnsanlık tarihinde yepyeni bir çağdır bu. İnsanoğluna kendi aklı, vicdanı ve özgür kişiliği ile ancak ve sadece “Allah ile yürümeye” çağıran insanca bir dünyaya geçiştir bu.

Bu geçiş sayesinde ki insan artık insan gibi, insanca bir yaşama adım atmış ve tanrıların tuhaf dünyasından kurtulmuştur. İşte Allah Kuran'ın özüne bu vahdaniyet anlayışını yerleştirerek insanları insancıl bir yaşama kavuşturmuştur. İslam'ın özü tevhittir, İslam'da baba tanrıya da, anne tanrıçaya da yer yoktur, baba sadece baba, anne sadece anne ve Tanrı, sadece Tanrı'dır. Onun çoluğu, çocuğu yahut evladı yoktur, çünkü cinsiyeti yoktur, çünkü Allah cismani bir varlık değildir, Allah latif ve ruhani bir varlıktır.